

## Assessment of Tourism Livelihood the Assets Sustainability. Case Study: Villages of Shahrabad District, Firuzkuh County

Noorani, Tara<sup>1</sup>, Armaqan, Simin<sup>2\*</sup> and Daniali, Tahmineh<sup>3</sup>

1. PhD student in Geography and Rural Planning, Department of Geography, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor of Geography and Rural Planning, Department of Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Yadegar-e-Imam & Shahr-e-Rey Branch, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor of Geography and Rural Planning, Department of Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Yadegar-e-Imam & Shahr-e-Rey Branch, Tehran, Iran.

\* Corresponding Author: [s.armaqan@yahoo.com](mailto:s.armaqan@yahoo.com)

Received Date:  
06/07/2025

Revise Date:  
15/08/2025

Accepted Date:  
02/09/2025

Published Date:  
21/09/2025

### Article Info Abstract

Research Paper  
Volume 3, Issue 1, Spring and Summer, 2025  
Pages 137-156

Rural tourism development is widely recognized as an effective strategy for improving the sustainable livelihoods of rural communities. This study examines the impact of rural tourism on five key livelihood assets—natural, social, human, institutional, and economic—and ranks selected villages based on their performance in these assets. The statistical population consisted of thirteen inhabited villages in the Shahrabad Rural District, comprising 1,268 households. From these, seven rural tourism destinations with a combined total of 971 households were selected. Using the corrected Cochran formula, a sample of 214 household heads was determined. A descriptive–analytical research design was adopted, integrating documentary and library research with field surveys conducted through a researcher-developed questionnaire. Village rankings were established using the Analytic Hierarchy Process (AHP) to assign weights to the livelihood assets, followed by the VIKOR method to generate a composite ranking. Results show that Jalizjand ranked first, reflecting the most favorable overall status among livelihood assets influenced by tourism. However, despite the positive effects of tourism activities, most studied villages remain in an unfavorable position in terms of tourism-derived livelihood assets. The findings align with similar studies in other regions and highlight the need for effective management, as well as participatory and equitable policymaking, to optimize the utilization of rural tourism potential.

**Keywords:** Rural Tourism, Sustainable Livelihood, AHP, VIKOR, Firuzkuh.

#### Cite this article:

Noorani, T., Armaqan, S. and Daniali, T. (2025). Assessment of Tourism Livelihood the Assets Sustainability. Case Study: Villages of Shahrabad District, Firuzkuh County. *Journal of Rural Development and Extension Studies*, 3(1), 137-156.

 <https://doi.org/10.30470/jrdes.2025.2064943.1080>



2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

## Extended Abstract

### Introduction

The global expansion of tourism, particularly rural tourism, has emerged as a strategic avenue for fostering sustainable development, simultaneously addressing economic, social, and environmental dimensions. Rural tourism contributes to income diversification, poverty alleviation, and enhanced social cohesion, making it a critical development strategy for many developing countries, including Iran. Firuzkuh County, the largest county in Tehran Province, hosts diverse natural and cultural attractions such as Tangeh Vashi and Boronic Cave, yet its rural communities face challenges in generating sustainable employment and income. The Sustainable Livelihoods Framework (SLF), encompassing five capitals—Human, Social, Economic, Natural, and Institutional—provides a robust approach to evaluating rural well-being, resilience, and the potential for sustainable development. This study aims to systematically assess and rank seven villages in the Shahrabad Rural District based on their endowments of these five livelihood capitals, focusing on the influence of tourism activities on rural sustainability.

### Methodology

This research adopts an applied, descriptive-analytical approach, integrating primary data collected through field surveys with secondary data sourced from literature and official statistics. The study encompasses seven villages in Shahrabad Rural District: Khomadeh, Tares, Harandeh, Badrood, Dehin, Shahrabad, and Jalizjand. These villages were selected due to their diverse natural and cultural tourism assets, which are expected to influence local livelihoods. A sample of 214 household heads was determined using the corrected Cochran formula to ensure statistical representativeness. Proportional simple random sampling was applied to distribute respondents across the villages according to household size.

The data collection instrument was a structured questionnaire designed around specific indicators for each of the five livelihood capitals, drawing upon established academic literature. Respondents evaluated the status of each capital using a 5-point Likert scale. Data analysis involved two key techniques:

- 1- Analytic Hierarchy Process (AHP): Employed to establish relative weights of the five livelihood capitals through pairwise comparisons, helping prioritize the most critical factors for livelihood sustainability.
- 2- VIKOR Method: Used to rank villages by calculating a compromise solution based on weighted distances from ideal (positive) and anti-ideal (negative) reference points for each criterion. S (closeness to ideal) and R (closeness to anti-ideal) values were integrated to compute a composite VIKOR index (Q), with villages ranked in ascending order of Q, indicating better livelihood capital status.

### Results and discussion

The analysis revealed significant variations in the endowments of human, social, economic, natural, and institutional livelihood capitals across the seven studied villages, indicating that tourism's impact is uneven. Economic Capital emerged as the most significant factor distinguishing village performance, exhibiting the largest range of variation. This finding underscores its pivotal role in shaping livelihood sustainability within the context of tourism development in Firuzkuh. Natural and Institutional capitals also demonstrated notable differentiation, whereas Social Capital displayed the least variation, potentially reflecting existing social cohesion or network saturation within these rural communities. The VIKOR analysis yielded a clear ranking: Jalizjand secured the first position ( $Q=0.00$ ), indicating the most favorable livelihood capital status, followed by Harandeh ( $Q=0.26$ ) and Dehin ( $Q=0.40$ ). Conversely, Khomadeh received the lowest rank ( $Q=0.93$ ), highlighting its need for targeted developmental interventions. A crucial aspect of the VIKOR results was the fulfillment of the first condition (agreement solution) but the non-fulfillment of the second (stability of the preferred solution). This suggests that the ranking is sensitive to changes in data or criteria weights, reinforcing the recommendation to jointly consider Jalizjand and Harandeh for development planning due to their similar overall performance. In terms of literature comparison, the findings align with Iranian studies emphasizing tourism's positive impact on income and employment (e.g.,

Ghasemi Vasmejani et al., 2023; Mazidi & Zinnati Fakhrabad, 1402), supporting the prominence of economic capital. While other studies highlight the importance of social and natural capitals, economic capital proved most differentiating in this context. The study's corroboration of earlier local research confirming Jalizjand's superior quality and tourism potential (Valashjerdi, Sear et al.) adds credibility. Globally, the research aligns with findings on tourism's capacity to enhance livelihood capitals and diversify rural incomes (e.g., Kiconco et al., 2025; Kimbo et al., 2022), though it acknowledges that challenges such as unequal benefit distribution, often cited in international literature (Romano, 2022; Su et al., 2019), were beyond the direct scope of this study. Overall, the results suggest that villages like Jalizjand likely benefit from better utilization of economic and natural resources for tourism, while Khomdeh's lower ranking points to deficiencies in infrastructure, human capital, or tourism-related economic opportunities.

### **Conclusion**

This research successfully evaluated the livelihood capital status in seven villages of Firuzkuh County, demonstrating that tourism development significantly influences their sustainability, with economic capital playing the most critical role in differentiating performance. Jalizjand emerged as the top-priority village for tourism investment and development, with Harandeh and Dehin also showing strong potential, warranting joint consideration in strategic planning due to the VIKOR model's sensitivity findings. The study underscores the practical value of the VIKOR methodology as a robust tool for quantitative assessment and prioritization in regional planning and tourism development strategies. It reinforces that tourism holds considerable potential for enhancing rural livelihoods, but its success hinges on a holistic approach that strengthens all five livelihood capitals, with particular focus on maximizing economic opportunities. Policy recommendations include targeted support for villages like Khomdeh that require intervention, as well as strategic investment in priority villages like Jalizjand and Harandeh to optimize tourism benefits. Future research could further explore socio-cultural impacts of tourism, assess long-term sustainability, and examine equitable

distribution of economic benefits within these communities, providing deeper insights for comprehensive rural development planning.

### **Funding**

This research received no specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

### **Authors' Contribution**

All authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

### **Conflict of Interest**

The authors declare no conflict of interest.

### **Acknowledgments**

The authors gratefully acknowledge the valuable input of all scientific consultants who contributed to this work.

## ارزیابی پایداری سرمایه‌های معیشتی گردشگری

### (مطالعه‌ی موردی: روستاهای دهستان شهرآباد، شهرستان فیروزکوه)

تارا نورانی<sup>۱</sup>، سیمین ارمغان<sup>۲\*</sup> و تهمنه دانیالی<sup>۳</sup>

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیای دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
۲. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، تهران، ایران.
۳. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، تهران، ایران.

تاریخ دریافت:	تاریخ بازنگری:	تاریخ پذیرش:	تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۰۴/۱۵	۱۴۰۴/۰۵/۲۴	۱۴۰۴/۰۶/۱۱	۱۴۰۴/۰۶/۳۰

#### اطلاعات مقاله چکیده

توسعه‌ی گردشگری روستایی به‌عنوان یک راهکار مؤثر در بهبود معیشت پایدار جوامع روستایی شناخته می‌شود. هدف از این مقاله، بررسی تأثیرات گردشگری روستایی بر سرمایه‌های معیشتی (طبیعی، اجتماعی، انسانی، نهادی و اقتصادی) جامعه محلی و رتبه‌بندی روستاهای هدف بر اساس این پنج سرمایه‌ی معیشتی است. جامعه آماری این مقاله نیز شامل سیزده روستای دارای سکنه شامل ۱۲۶۸ خانوار در دهستان شهرآباد است که از بین آنها هفت روستای گردشگرپذیر با ۹۷۱ خانوار انتخاب گردید و با استفاده از کوکران تصحیح شده حجم نمونه ۲۱۴ نفر (سرپرست خانوار) تعیین شد. برای دستیابی به اهداف از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و روش میدانی در چارچوب پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. برای رتبه‌بندی روستاها از روش‌های تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و ویکور بهره گرفته شد که بر اساس آن، روستاها از نظر وضعیت سرمایه‌های معیشتی، ارزیابی و رتبه‌بندی شدند. نتایج نشان می‌دهد که روستای جلیزجند رتبه اول را به خود اختصاص داده و بهترین رتبه را در بین سرمایه‌های معیشتی ناشی از گردشگری در مقایسه با سایر روستاها به خود اختصاص داده است. در عین حال نتایج نشان می‌دهد هر چند گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن توانسته روی سرمایه‌های معیشتی مردم اثرگذار باشد با این وجود، اغلب روستاهای مورد مطالعه وضعیت مناسبی از نظر سرمایه‌های معیشتی ناشی از گردشگری ندارند. همچنین نتایج تحقیق با مطالعات مشابه در دیگر مناطق همخوانی دارد و بر اهمیت مدیریت مؤثر و سیاست‌گذاری‌های مشارکتی و عادلانه برای بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های گردشگری، تأکید می‌کند.

دوره ۳، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۴  
صفحه ۱۳۷-۱۵۶  
مقاله‌ی پژوهشی

کلید واژه‌ها: گردشگری روستایی، معیشت پایدار، AHP، ویکور، فیروزکوه.

## مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان یکی از بزرگترین صنایع روبه رشد در کشورها محسوب می‌شود که می‌تواند یک ابزار توانمند، در تغییر و شکل‌دهی محیط پیرامون باشد و همین آگاهی جوامع از منبع درآمد ارزی گردشگری باعث شده که مفهوم گسترده‌تری در تمام ابعاد پیدا کند و به عنوان یک صنعت تلقی شود که در دهه‌های اخیر به دلیل افزایش شدید انواع روش‌های گذران اوقات فراغت و افزایش سهولت سفر برای بسیاری از افراد، رونق گرفته است (جوان و جمعه‌پور، ۱۴۰۴). از سوی دیگر، نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و... موجب توجه به توسعه‌ی روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه‌ی شهری گردیده است. یکی از راهبردهایی که در سال‌های اخیر، به خصوص در کشورهای توسعه‌یافته مورد توجه قرار گرفته و در برخی از این کشورها به اجرا درآمده و نتایج مثبتی به همراه داشته است، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی است. توجه به گردشگری روستایی و راهبردهای آن به عنوان روشی برای تنوع بخشی به اقتصاد روستایی ضروری است (شوکتی آقمانی و همکاران، ۱۴۰۴). در این راهبرد استفاده از جاذبه‌های متعدّد طبیعی و فرهنگی روستا به عنوان منبع درآمد و معیشت مردم روستا و در عین حال، کمک به حفاظت از سرمایه‌ها و جاذبه‌های منحصربه‌فرد طبیعی و فرهنگی روستا مورد تأکید است (کردلو و احمدی، ۱۳۹۹). از سوی دیگر، یکی از راهبردهایی که چارچوب و ابزارهایی برای درک پیچیدگی معیشت مردم و پاسخ‌های مناسب به این پیچیدگی‌ها بوده، راهبرد معیشت پایدار (روستایی) است. راهبرد معیشت پایدار در اواخر دهه ۱۹۸۰ در کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه با هدف پیشرفت و در راستای فقرزدایی از اجتماعات روستایی به وجود آمد (جوان و همکاران، ۱۳۹۶). این رویکرد چارچوبی است که توسط محققین برای توصیف بخش‌هایی از معیشت روستایی بکار گرفته شده است (Gibbens & Cilliers, 2022). در این نظریه، به منظور کاهش آسیب‌پذیری، وجود تنوع در فعالیت‌های اقتصادی یکی از ضروریات جوامع روستایی قلمداد می‌گردد، زیرا به کارگیری این رویکرد، ثبات و پایداری را تسهیل خواهد نمود (حاجیان و قاسمی، ۱۴۰۱). با این تفاسیر، توسعه‌ی گردشگری روستایی، نیروی محرکه‌ی مهمی برای تحقق معیشت و تنوع اقتصادی خانوارهای روستایی است. در این راستا، پایداری معیشت گردشگری، به عنوان شاخه‌ای از تحقیقات مرتبط با معیشت پایدار و به دلیل تأثیر مثبت اقتصادی بر جوامع، قابل توجه است (محمدی‌مهر و همکاران، ۱۴۰۱). در سال‌های اخیر، گردشگری به عنوان عاملی در جهت ایجاد پایداری معیشتی در سکونتگاه‌های روستایی مطرح شده است. گردشگری به ایجاد شغل، سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های کارآفرینی کمک می‌کند که این موضوع، برای جوامع روستایی، به تنوع بخشیدن به معیشت‌های سنتی و احیای اقتصادهای محلی کمک می‌کند. دسترسی به دارایی‌های معیشتی، به عنوان عوامل تعیین‌کننده فعالیت‌های معیشتی پایدار هستند و می‌توانند به جوامع در مبارزه با فقر کمک کنند (Alcantara, 2024). گردشگری روستایی می‌تواند ابعاد و سازه‌های معیشت پایدار را به صورت مثبت متأثر نماید و زمینه‌ساز ایجاد معیشت پایدار روستایی که از پایه‌های اصلی ایجاد توسعه‌ی پایدار روستایی است، به شمار می‌رود. به عبارتی، می‌توان گفت که گردشگری به عنوان بزرگترین بخش خدماتی دنیا، نقش و جایگاه ویژه‌ای در توسعه‌ی مناطق روستایی دارد. هنگامی که ابعاد و زمینه‌های مرتبط با گردشگری به خوبی شناسایی گردد و برنامه‌ریزی متناسب با آن صورت گرفته و اجرا شود، به طور یقین در جهت توسعه‌ی واقعی مناطق روستایی، گام‌های علمی و اجرایی مطلوبتری برداشته خواهد شد (ویسی و نیکخواه، ۱۳۹۷). توسعه گردشگری در نواحی روستایی و استفاده از جاذبه‌های متعدد طبیعی و فرهنگی روستا به عنوان منبع درآمد و معیشت مردم روستا و در عین حال کمک به حفظ سرمایه‌ها و جاذبه‌های منحصربه‌فرد طبیعی و فرهنگی روستا، یکی از راهبردهایی است که در بسیاری از کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته است (جوان و همکاران، ۱۴۰۳). شهرستان فیروزکوه به عنوان وسیعترین شهرستان استان تهران که در منتهی‌الیه شرقی این استان قرار گرفته و هر چند جزئی از استان تهران به شمار می‌رود، با این حال، محدودیت و محرومیت‌های مختلفی به ویژه در تأمین فرصت‌های اشتغال و درآمد پایدار به ویژه در نواحی

ارزیابی پایداری / نوراوی و همکاران

روستایی را نشان می‌دهد. با این وجود، این منطقه که از مقاصد مهم گردشگری روستایی در استان و حتی کشور است دارای جاذبه‌های متعدد، متنوع و مختلف طبیعی (مانند مسیر طبیعت گردی تنگه‌واشی، آبشار و دشت ساواشی، غار بورنیک، رودخانه‌ها، چشمه آبگرم و...) و انسانی (مانند زیارتگاه‌ها و بقاع متبرک و...) است که هر کدام از این جاذبه‌ها به ویژه جاذبه‌های طبیعی، گردشگران مخصوص به خود را در فصول مختلف سال جذب می‌نمایند. ورود گردشگران، جوامع روستایی میزبان را در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی متأثر ساخته و همچنین توانسته اثرات متعدد مثبت و یا منفی را روی سرمایه‌های پنج‌گانه معیشتی (اقتصادی، انسانی، طبیعی، نهادی و اجتماعی) جامعه محلی به دنبال داشته باشد. از این رو در این مقاله هدف بررسی اثرات گردشگری بر این سرمایه‌های معیشتی در هفت روستای مورد مطالعه و پاسخ به این سؤال است که روستاهای هدف از نظر سرمایه‌های معیشتی متأثر از گردشگری در چه جایگاهی قرار دارند؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مرور ادبیات نقش گردشگری در بازساخت سکونتگاه‌های روستایی پیشنهاد می‌کند که در طول دهه اخیر، گردشگری به عنوان یک استراتژی برای توسعه روستایی در واکنش به تغییرات سیاست‌های کشاورزی در نواحی روستایی در نظر گرفته شده است (Ghsemi, Vasmajani et al., 2023). گردشگری روستایی گونه‌ای کلاسیک از گردشگری پایدار است که مبتنی بر حفظ میراث فرهنگی و طبیعی مناطق روستایی، اتکا به منابع محلی و مشارکت حداکثری ساکنان محلی می‌باشد. گردشگری روستایی به عنوان یک قاعده، مبتنی بر شرکت‌های کوچک می‌باشد، به این معنی که نیازی به سرمایه‌گذاری‌های کلان، اعم از دولتی و خصوصی ندارد. در عین حال این صنعت اثر چند برابری جدی دارد و از اهمیت اجتماعی بالایی برای توسعه مناطق روستایی برخوردار است (جوان و همکاران، ۱۴۰۳). گردشگری روستایی توانمندسازی روستاها و روستاییان را با هدف بهبود کیفیت زندگی و معیشت پایدار آنها را ارتقاء می‌دهد و علاوه بر رشد اقتصادی، به حفاظت از محیط‌زیست، حمایت از فرهنگ بومی و تقویت آداب و رسوم اجتماعی کمک می‌کند (شوکتی آقمانی و همکاران، ۱۴۰۴).

چارچوب معیشت پایدار ابزاری مهم برای تحلیل ماهیت چندوجهی فقر و طراحی مداخلات مؤثر است (Kiconco et al., 2025). براساس یکی از پراستنادترین تعاریف معیشت پایدار، یک معیشت هنگامی پایدار است که بتواند با فشارها و شوک‌ها سازگار شده و بهبود یافته، قابلیت و دارایی‌های خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت‌های معیشت پایدار را برای نسل بعد فراهم آورد و نیز منبع خالصی را برای معیشت دیگران در سطوح محلی یا ملی در کوتاه‌مدت یا بلندمدت ایجاد کند (بازوند و همکاران، ۱۴۰۳). رویکرد معیشتی مبتنی بر گردشگری، گسترده‌تر از مفهوم معیشت پایدار است و شامل دارایی‌های اصلی معیشتی (سرمایه‌های طبیعی، انسانی، اقتصادی، اجتماعی و نهادی)، فعالیت‌های مرتبط با گردشگری و دسترسی به آنها برای تأمین وسایل زندگی است. معیشت گردشگری پایدار موضوعی است که درون یک زمینه‌ی گردشگری جای گرفته است که در این حالت، می‌تواند با آسیب‌پذیری‌ها مقابله کند و به نتایج معیشتی دست یابد که باید از نظر اقتصادی، اجتماعی، محیطی و همچنین از نظر نهادی، پایدار باشد بدون اینکه معیشت دیگران را تضعیف کند (Shen, 2009). دارایی‌های معیشتی، که فقرا اغلب باید در مورد آنها مبادله و انتخاب کنند، عبارتند از: سرمایه انسانی<sup>۱</sup>: شامل سلامتی، تغذیه، آموزش، دانش و مهارت، توانایی کار کردن و ظرفیت انطباق‌پذیری و سازگاری؛ سرمایه اجتماعی<sup>۲</sup>: شامل شبکه‌ها و ارتباطات (حمایت، همسایگی، خویشاوندی)، روابط اعتماد و درک و حمایت متقابل، گروه‌های رسمی و غیررسمی، ارزش‌ها و رفتارهای مشترک، قوانین و تحریم‌های مشترک، نمایندگی جمعی، مکانیسم‌های مشارکت در تصمیم‌گیری و رهبری؛ سرمایه طبیعی<sup>۳</sup>: به عنوان مثال، زمین و محصولات، آب و منابع آبی، درختان و محصولات جنگلی، حیات وحش، غذاهای وحشی و الیاف، تنوع زیستی و خدمات زیست محیطی؛

1. Human capital

2. Social capital

3. Natural capital

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۷-۱۵۶، بهار و تابستان ۱۴۰۴

سرمایه فیزیکی<sup>۱</sup>: شامل زیرساخت‌ها (حمل و نقل، جاده‌ها، وسایل نقلیه، سرپناه و ساختمان‌های ایمن، تأمین آب و فاضلاب، انرژی و ارتباطات)، ابزارها و فناوری (ابزار و تجهیزات تولید، بذر، کود، آفت‌کش‌ها، فناوری سنتی) و سرمایه مالی<sup>۲</sup>: به عنوان مثال، پس‌انداز، اعتبار و بدهی (رسمی، غیررسمی)، حواله‌ها، حقوق بازنشستگی، دستمزد (Serrat, 2017).

در ارتباط با موضوع این مقاله، مطالعاتی در داخل و خارج کشور انجام گرفته است. جدیدترین مطالعات انجام شده‌ی داخلی در ارتباط با موضوع معیشت پایدار و گردشگری به این شرح است: قاسمی و سمه‌جانی و همکارانش در سال ۲۰۲۳ در مقاله خود با عنوان «اثرات گردشگری روی سرمایه‌های معیشتی روستاهای گردشگری در نواحی روستایی رودسر، شمال ایران»، آهنگری و بابایی در سال ۱۴۰۳ در مقاله خود با عنوان «تحلیل چالش‌های دستیابی به معیشت پایدار روستاییان شهرستان مهاباد»، مزیدی و زینتی فخرآباد در سال ۱۴۰۲، در مقاله‌ی خود با عنوان «بررسی و تحلیل تأثیرات گردشگری روستایی بر معیشت پایدار روستاییان (مطالعه‌ی موردی: روستاهای وامان و کاشیدار، شهرستان آزادشهر)»، حجاریان در سال ۱۴۰۲، در مقاله‌ی با عنوان «اثرات گردشگری خلاق بر پایداری سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی منطقه‌ی ارسباران»، عینالی و همکاران در سال ۱۴۰۲، در مقاله‌ی با عنوان «ارزیابی چارچوب سرمایه‌های جامعه‌ی روستایی و نقش آن در توسعه‌ی گردشگری (مطالعه‌ی موردی: روستاهای هدف شهرستان ابهر)»، محمدی مهر و همکاران در سال ۱۴۰۱، در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی سطوح معیشت پایدار جوامع روستایی (مورد مطالعه: منطقه‌ی گردشگری اورامانات)»، محمدی و همکاران در سال ۱۴۰۰، در مقاله‌ی خود با عنوان «گردشگری و معیشت پایدار روستایی در روستاهای منتخب استان کردستان»، صفری علی‌اکبری در سال ۱۴۰۰، در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش گردشگری در بهبود شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه)» و پروانه صفا و همکاران در سال ۱۴۰۰، در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه‌ی موردی: دهستان سراوان، شهرستان رشت)»، اثرات گردشگری روی سرمایه‌های معیشتی جوامع روستایی مورد مطالعه را بررسی نموده‌اند. نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که گردشگری اثرات متفاوتی روی سرمایه‌های معیشتی داشته است؛ قدر مسلم، در این مطالعات با توجه به منطقه‌ی مورد مطالعه، اثرات گردشگری نیز متفاوت بوده، به طوری که در مطالعه‌ی قاسمی و همکاران (۲۰۲۳)، مزیدی و زینتی فخرآباد (۱۴۰۲) و حجاریان (۱۴۰۲)، اثرات گردشگری بر معیشت پایدار روستاییان، مطلوب ارزیابی شده است. همچنین، عینالی و همکاران (۱۴۰۲)، بیان داشته‌اند که سرمایه‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه‌ی گردشگری ایفا نموده‌اند. محمدی مهر و همکاران (۱۴۰۱) نیز سطوح معیشت پایدار را در منطقه‌ی گردشگری اورامانات کردستان بررسی نموده و به این نتیجه دست پیدا کرده‌اند که سرمایه‌های فیزیکی، مالی و اجتماعی، بالاترین سطح سرمایه‌ها و سرمایه‌ی انسانی، پایین‌ترین سطح را دارند. در مقابل نیز مطالعه‌ی پروانه صفا و همکاران (۱۴۰۰) نشان می‌دهد که گردشگری در سراوان نتوانسته نقش مؤثری در معیشت پایدار مردم محلی ایفا نماید. همچنین، با توجه به انجام این پژوهش در محدوده‌ی شهرستان فیروزکوه، مهمترین مطالعات انجام‌شده از نظر گردشگری، مورد بررسی قرار گرفته است: جهان‌تغیغ‌مند و همکاران در سال ۱۴۰۱، در پژوهش خود با عنوان «تبیین توان‌ها و مدیریت گردشگری ژئوسایت‌ها بر پایه‌ی ارزیابی محوطه‌های تنوع زمینی (مطالعه‌ی موردی: منطقه‌ی گردشگری تنگه واشی در شهرستان فیروزکوه)» به این نتیجه رسیده‌اند که تنگه واشی در بخش ارزش‌های گردشگری و آموزشی، شرایط مطلوبی دارد اما از نظر علمی، با ضعف و کمبود روبه‌رو بوده و همچنین با خطر نسبی اضمحلال، مواجه است. به همین منظور، کاربری مطلوب گردشگری تنگه واشی، کاربری اقتصادی با تأکید رویکرد علمی-حفاظتی است. نتیجه‌ی مطالعه‌ی ولاشجردی فراهانی و همکاران در سال ۱۳۹۸، با عنوان «شناسایی و ارزیابی شاخص‌های سنجش کیفیت محیط روستاهای هدف گردشگری (مطالعه‌ی موردی: روستاهای هدف گردشگری استان تهران)» نشان می‌دهد که بیشترین وزن به‌دست آمده به ترتیب، مربوط به شاخص‌های

1. Physical capital

2. Financial capital

ارزیابی پایداری / نوزانی و همکاران

«سرزندگی، تعلق پذیری، هویت و تناسبات بصری» بوده است. همچنین، رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که روستای جلیزجند از کیفیت محیطی مناسب‌تری نسبت به سایر روستاهای مورد مطالعه برخوردار بوده است. بررسی سیر و همکارانش در سال ۱۳۹۷، با عنوان «نقش گردشگری در درآمدزایی مناطق روستایی با ارائه‌ی یک مدل راهبردی در توسعه‌ی گردشگری روستاها (مطالعه‌ی موردی: شهرستان فیروزکوه)» نشان می‌دهد که گردشگری در روستاهای جلیزجند، بادرود، خمده و مزداران، می‌تواند بر افزایش درآمد در روستا، نقش مؤثری داشته باشد. همچنین، بیشترین درآمدزایی در روستای جلیزجند و کمترین درآمدزایی مربوط به روستای بادرود بوده است. حمزه در سال ۱۳۹۷، در مقاله‌ی خود با عنوان «تحلیل پهنه‌های اکوتوریستی با استفاده از مدل TOPSIS (مطالعه‌ی موردی: شهرستان فیروزکوه، استان تهران، ایران)» پهنه‌های اکوتوریستی را در این شهرستان با استفاده از مدل تاپسیس رتبه‌بندی کرده است. طبق یافته‌های تحقیق، فعالیت‌های اکوتوریستی در این شهرستان عبارتند از: طبیعت‌گردی، حیات وحش، دامنه‌نوردی، کوهنوردی و اسکی. سیر و همکاران در سال ۱۳۹۶ در پژوهشی با عنوان «نقش گردشگری در اشتغال‌زایی مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: شهرستان فیروزکوه)» بیان می‌دارند که گردشگری در روستاهای جلیزجند، بادرود، خمده و مزداران می‌تواند بر افزایش اشتغال در روستا، نقش مؤثری داشته باشد و در روستاهای هرانده، لزور، طارس و سیمین‌دشت، گردشگری بر افزایش اشتغال ساکنین منطقه، نقش مؤثری نداشته است. به طور کلی، نتایج مطالعات در محدوده‌ی شهرستان فیروزکوه نشان می‌دهد که شرایط روستای جلیزجند نسبت به مابقی روستاها به دلیل وجود تنگه‌اشی، بهتر بوده است.

با مرور منابع خارجی مهمترین منابع مرتبط با موضوع این مقاله به شرحی است که در ادامه به آن اشاره می‌شود: کیکنکو<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه خود با عنوان «راهبردهای معیشت برای دستیابی به نتایج معیشت پایدار در میان جوامع نزدیک پارک‌های ملی در اوگاندا: مطالعه‌ای بر رویکردهای مرتبط با گردشگری و غیرمرتبط با گردشگری» به این دست یافته‌اند که تمام فعالیت‌های گردشگری چه مرتبط و چه غیرمرتبط، بهبود وضعیت رفاه جوامع محلی را پیش‌بینی می‌کنند. «کیمبو»<sup>۲</sup> و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش خود با عنوان «تنوع بخشی به معیشت از طریق گردشگری: هویت، رفاه و پتانسیل‌های موجود در جوامع ساحلی روستایی» به نقش گردشگری در تنوع بخشی به اقتصاد محلی اشاره نمودند؛ «محمد»<sup>۳</sup> و «عثمان»<sup>۴</sup> (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «ارتباط اکوتوریسم و معیشت روستایی: ارزیابی منطقه‌ی حفاظت‌شده کرگدن در جامعه ویچیاو» نشان می‌دهند که ظهور اکوتوریسم در این منطقه باعث ظهور فعالیت‌های جدید معیشتی شده و در مقابل کم‌رنگ شدن برخی از فعالیت‌های سنتی معیشتی نیز شده‌است؛ «رامانو»<sup>۵</sup> (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «ماهیت و اثرات تسهیلات و فعالیت‌های توسعه‌ی گردشگری بر معیشت جوامع شهری موسینا» بیان می‌دارد که گردشگری مزایایی را برای مردم محلی به دنبال نداشته است؛ «جمال» و همکاران (۲۰۲۲)؛ «کوالری»<sup>۶</sup> (۲۰۲۲) در پژوهش خود «سیستم‌سازی چارچوب متنوع‌سازی معیشت روستایی برای گردشگری کشاورزی مبتنی بر جامعه‌ی پایدار: رویکردی مشارکتی برای اطمینان از تاب‌آوری» بیان می‌دارند که گردشگری در متنوع‌سازی معیشت روستایی اثرگذار بوده است؛ «چائو»<sup>۷</sup> (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «معیشت پایدار در ارتباط با گردشگری در منطقه گردشگری Cam Mountain» انواع معیشت پایدار مرتبط با گردشگری را مشخص نموده است؛ «وِیسا»<sup>۸</sup> و «کومار»<sup>۹</sup> (۲۰۲۱) در مقاله خود «پتانسیل گردشگری قهوه در جهت توسعه‌ی روستایی در اتیوپی: رویکرد معیشت پایدار» بیان می‌دارند گردشگری می‌تواند منطقه را به یک مقصد خاص گردشگری قهوه تبدیل نماید؛ «رینجا»<sup>۱۰</sup> و

1. Kiconco  
2. Kimbu  
3. Mohammed  
4. Osumanu  
5. Ramanoo  
6. Cavalleri  
7. Chau  
8. Woyesa  
9. Kumar  
10. Rynjah

«سایلو»<sup>۱</sup> (۲۰۲۱) در مقاله ای با عنوان «اکوتوریسم و فرصت‌های معیشتی روستایی در منطقه‌ی تپه‌های خاصی شرقی، مگالایا» بیان می‌دارند که اکوتوریسم فرصت‌های معیشتی متنوعی را برای مردم محلی فراهم نموده است؛ «فوکات»<sup>۲</sup> و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «عوامل تعیین‌کننده‌ی تنوع معیشت: مطالعه موردی، اکوتوریسم مبتنی بر جامعه در اوآخاکا، مکزیک» به این دست یافته‌اند که اکوتوریسم جامعه‌محور فرصت مشارکت خانواده‌ها را در مشاغل مرتبط افزایش می‌دهد؛ «کودر»<sup>۳</sup> (۲۰۲۱) در پژوهش خود با عنوان «گردشگری به عنوان مسیری برای تنوع معیشت روستایی: مطالعه‌ای در مورد روستای زیست‌محیطی موگنوری در منطقه‌ی ساوانا، غنا» بیان می‌دارد که گردشگری در این منطقه منجر به خلق درآمد تمام وقت و جایگزینی برای ساکنان در فصل خشک شده است؛ «اعظمی»<sup>۴</sup> و «شانازی»<sup>۵</sup> (۲۰۲۰) در مقاله خود با عنوان «گردشگری در تالاب‌ها و معیشت پایدار روستایی: موردی از ایران» به این نتیجه رسیدند که تالاب در پنج بُعد سرمایه‌ی معیشتی یعنی مالی، طبیعی، انسانی، فیزیکی و اجتماعی، تأثیر زیادی بر زندگی خانوارهای محلی داشته است. همچنین، رابطه‌ی مثبت و مهمی بین ارتقاء سرمایه‌های معیشتی ناشی از تالاب و سطح معیشت خانوارها، شناسایی شده است؛ «یو»<sup>۶</sup> و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «آیا توسعه‌ی گردشگری می‌تواند سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی را ارتقاء دهد؟ شواهدی از جوامع پیرامون پارک ملی هوانگشان»<sup>۷</sup>، چین» به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه‌ی گردشگری راه مؤثری برای ارتقاء سرمایه‌های معیشتی است؛ «ما»<sup>۸</sup> و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر فرهنگ بر معیشت پایدار خانوارها در مقاصد گردشگری روستایی» بیان می‌کنند منابع فرهنگی سنتی یک دارایی معیشتی هستند که توسعه گردشگری روستایی، حفظ فرهنگ را به یک منبع بالقوه آسیب‌پذیری معیشتی تبدیل کرده است؛ «لی»<sup>۹</sup> و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله‌ی خود با عنوان «یک شاخص جدید پایداری معیشت برای ارزیابی احیای روستایی - یک مطالعه‌ی مدلسازی در تخصص گردشگری هوشمند در چین» بیان داشتند که توسعه‌ی گردشگری روستایی، می‌تواند محرک جدیدی برای ارتقای معیشت پایدار کشاورزی در منطقه ووهان چین باشد؛ «بایرس»<sup>۱۰</sup> و «راج»<sup>۱۱</sup> (۲۰۲۰) در پژوهش خود با عنوان «گردشگری به عنوان مسیری برای تنوع‌بخشی به معیشت: شواهدی از ذخایر زیست‌کره، اتیوپی» نتایج نشان می‌دهد که هر یک از مؤلفه‌های گردشگری بر هر یک از پیامدهای معیشتی، تأثیرات متفاوتی داشته است و این اثرات به نفع شرکت‌های فعال در بخش گردشگری بوده است تا خانوارهای روستایی؛ «سو»<sup>۱۲</sup> و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «سرمایه‌ی معیشت پایدار و استراتژی‌های مربوط به آن در بین خانوارهای فعال در گردشگری روستایی: از منظر فصلی بودن» به این نتیجه رسیده‌اند که فصلی بودن گردشگری بر اشتغال مردم اثر منفی گذاشته است؛ «ترائیان»<sup>۱۳</sup> (۲۰۱۹) در مقاله‌ی خود با عنوان «گردشگری به عنوان یک استراتژی تنوع‌بخشی به معیشت در بین سامی‌ها، مردم بومی شمال سوئد» به این نتیجه رسیده‌اند که ترکیبی از عواملی مانند انتخاب سبک زندگی، تقاضای گردشگری موجود و شکل‌های سرمایه در دسترس، مردم را به سمت تبدیل شدن به کارآفرینان بخش گردشگری سوق می‌دهد. به طور کلی باید اشاره نمود که در این مطالعات، گردشگری به عنوان یک استراتژی جایگزین برای بهبود وضعیت معیشت جوامع میزبان معرفی شده است که توانسته است اثرات مثبت و منفی را روی این جوامع به دنبال داشته باشد. برای مثال، کیمبو و همکارانش (۲۰۲۲) بیان می‌دارند که گردشگری منجر به خلق فرصت‌های شغلی در بخش ماهیگیری شده است و یا محمد و عثمان (۲۰۲۲) به

1. Sailo
2. Foucat
3. Oaxaca
4. Kuuder
5. Aazami
6. Shanazi
7. Yu
8. Huangshan National Park
9. Ma
10. Li
11. Bires
12. Raj
13. Su
14. Traian

ارزیابی پایداری / نوراوی و همکاران

این نتیجه دست یافته‌اند که ظهور اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه‌ی آن‌ها منجر به ظهور و خلق فرصت‌های جدید معیشتی شده است اما در عین حال، برخی از مردم از توزیع نابرابر منافع ناشی از اکوتوریسم ناراضی بوده‌اند. همچنین رامانو (۲۰۲۲)، جمال و همکاران (۲۰۲۲) و ویسا و کومار (۲۰۲۱) اشاره می‌کنند که مزایا و منافع گردشگری برای مردم محلی وجود نداشته و تضاد منافع ناشی از گردشگری رخ داده است. از سوی دیگر، کوالری و همکارانش (۲۰۲۲)، چائو (۲۰۲۱) و رینجا و سالیو (۲۰۲۱)، فوکات و همکاران (۲۰۲۱)، اعظمی و شانازی (۲۰۲۰) و یو و همکاران (۲۰۲۰) به نقش و اهمیت گردشگری در متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی محلی و در نتیجه اثر روی معیشت پایدار، اشاره کرده‌اند. همچنین، رشید و همکارانش (۲۰۲۰) بیان می‌کنند که گردشگری و معیشت پایدار مکمل و تأییدکننده‌ی یکدیگر هستند.

در نهایت و در جمع‌بندی این بخش بیان می‌شود که مطالعات متعددی در سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۵ به بررسی نقش گردشگری در تنوع‌بخشی به معیشت جوامع روستایی و شهری پرداخته‌اند. نتایج این تحقیقات نشان می‌دهد که گردشگری به‌طور کلی می‌تواند به بهبود وضعیت معیشت، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش درآمد کمک کند (پایانو و همکاران، ۲۰۲۴؛ کیمبو و همکاران، ۲۰۲۲؛ محمد و عثمان، ۲۰۲۲؛ چائو، ۲۰۲۱؛ رینجا و سالیو، ۲۰۲۱؛ فوکات و همکاران، ۲۰۲۱؛ کودر، ۲۰۲۱؛ اعظمی و شانازی، ۲۰۲۰؛ یو و همکاران، ۲۰۲۰). به طور خاص، اکوتوریسم و گردشگری مبتنی بر جامعه به عنوان عواملی موثر در تنوع‌بخشی به معیشت و مشارکت خانواده‌ها در مشاغل مرتبط معرفی شده‌اند. با این حال، برخی پژوهش‌ها به جنبه‌های منفی و چالش‌های گردشگری نیز اشاره کرده‌اند. برای مثال، عدم توزیع عادلانه منافع، نارضایتی مردم محلی از عدم دریافت مزایا، و تضاد منافع بین ذینفعان از جمله این موارد هستند (رامانو، ۲۰۲۲؛ کیمبو و همکاران، ۲۰۲۲). همچنین، فصلی بودن گردشگری می‌تواند بر اشتغال مردم تأثیر منفی بگذارد (سو و همکاران، ۲۰۱۹). در مقابل، منابع فرهنگی سنتی نیز به عنوان یک دارایی معیشتی در نظر گرفته شده‌اند که توسعه گردشگری می‌تواند حفظ آن‌ها را به چالش بکشد (ما و همکاران، ۲۰۲۰). در مجموع، مطالعات نشان می‌دهند که گردشگری پتانسیل بالایی برای بهبود معیشت پایدار دارد، اما موفقیت آن به عوامل متعددی از جمله نحوه مدیریت، توزیع عادلانه منافع و توجه به جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی بستگی دارد.

**روش پژوهش**

روش پژوهش بر اساس هدف از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات، به روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی (پرسشنامه) بوده است. ابزار اصلی در جهت گردآوری داده‌های موردنیاز پرسشنامه با سؤالات هدفمند بوده که توسط محقق و با حضور در منطقه مطالعاتی گردآوری شده است. برای بررسی روایی پرسشنامه، از نظرات کارشناسان مربوط به حوزه‌ی برنامه‌ریزی روستایی، توسعه‌ی روستایی، توسعه و مدیریت گردشگری، گردشگری روستایی و سایر محققینی که در مورد گردشگری و معیشت پایدار روستایی تحقیقات مشابهی را انجام داده‌اند، استفاده و روایی پرسشنامه تأیید شده است. در مورد پایایی نیز، شاخص‌ها نشان‌دهنده‌ی پایایی مناسب تمامی متغیرهای این پژوهش است. مقدار آلفای کرونباخ برای متغیرهای سرمایه‌های معیشتی برابر با ۰/۸۷ بوده است. نمونه آماری این مقاله شامل ۷ روستای خنده، طارس، هرانده، بادرود، دهین، شهرآباد و جلیزجند است که با توجه به جاذبه‌های گردشگری، انتخاب شده‌اند و سپس بر اساس فرمول تصحیح‌شده‌ی کوکران، حجم نمونه‌ی این تحقیق ۲۱۴ نفر تعیین شد که شامل سرپرست خانوارهای روستاها می‌شود. در این مقاله، با توجه به متجانس بودن جمعیت ساکن در نواحی روستایی هدف، گردآوری پرسشنامه‌ها با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انجام گرفته است. علاوه بر این از نمونه‌گیری نسبتی (یعنی از هر آبادی به نسبت سهم آن از کل خانوار) نمونه‌گیری انجام شده است.

جدول ۱. روستاهای منتخب برای تعیین حجم نمونه

آبادی	خانوار	جمعیت	مرد	زن	نمونه‌گیری نسبتی
خنده	۴۳	۹۷	۵۴	۴۳	۹

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۷-۱۵۶، بهار و تابستان ۱۴۰۴

آبادی	خانوار	جمعیت	مرد	زن	نمونه گیری نسبتی
طارس	۱۱۶	۲۹۸	۱۵۱	۱۴۷	۲۶
هرانده	۱۴۸	۴۱۵	۲۰۵	۲۱۰	۳۳
بادرود	۸۰	۲۰۹	۱۰۷	۱۰۲	۱۸
دهین	۱۰۳	۳۰۳	۱۵۳	۱۵۰	۲۳
شهرآباد	۲۶۶	۸۲۲	۴۲۰	۴۰۲	۵۹
جلیزجد	۲۱۵	۵۷۴	۲۸۷	۲۸۷	۴۷
مجموع	۹۷۱	۲۷۱۸	۱۳۷۷	۱۳۴۱	۲۱۴

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵

در جدول ۲ ابعاد، شاخص‌ها و نماگرهای مورد استفاده، آورده شده است. لازم به ذکر است که با توجه به رتبه‌ای بودن متغیرها از طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) برای سنجش آنها استفاده شده است.

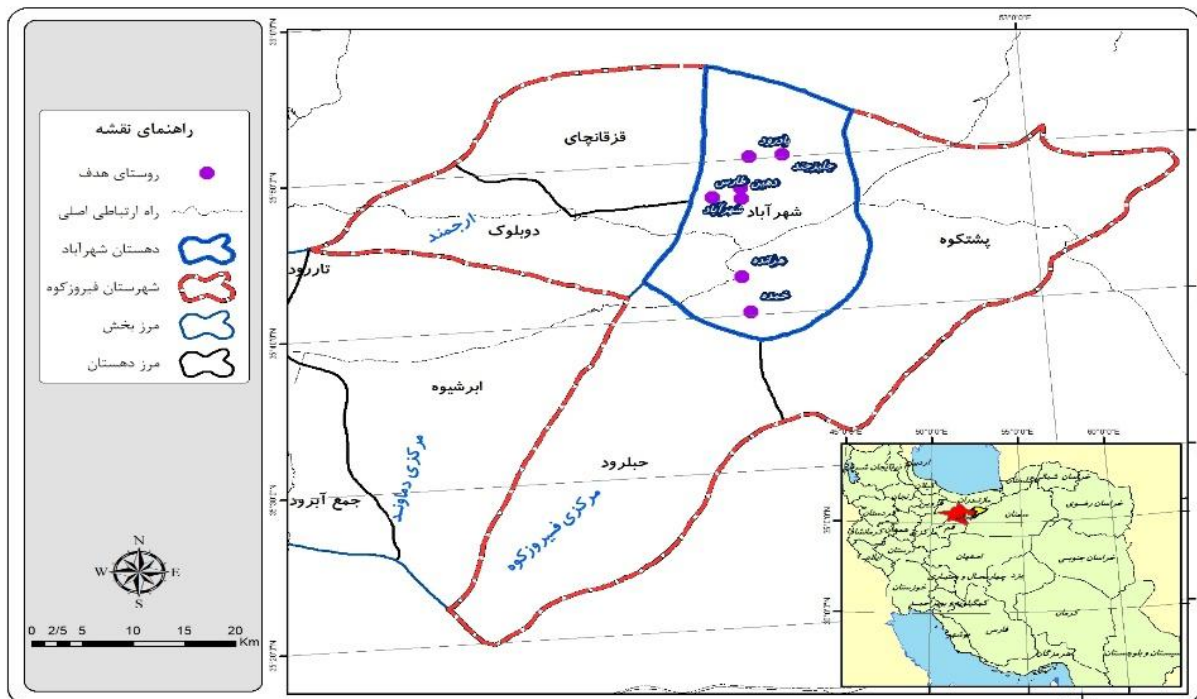
جدول ۲. ابعاد، شاخص‌ها و نماگرهای مربوط به سرمایه‌های معیشتی

ابعاد	شاخص	نماگرها	مآخذ
سرمایه‌ی انسانی	بهداشت	دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی، برخورداری از آب سالم و بهداشتی	DFID (1999) Ellis (2000), Ashley (2000), Shen (2009)
	مهارت	مهارت شغلی	
	پوشاک	توانایی خرید پوشاک، رضایت از پوشاک	
	تغذیه	توانایی تأمین هزینه‌های غذایی، سطح رضایت از تغذیه	
	نوآوری	توان نوآوری شغلی	
	رقابت	توان رقابت در تولید، توان رقابت در بازاریابی	
	تنوع منابع درآمدی	منابع درآمدی متنوع	
سرمایه‌ی اجتماعی	اعتماد	روابط اجتماعی، اتحاد و اعتماد بین مردم محلی	DFID (1999), Ellis (2000), Shen (2009) موسوی، کبیری و تقیلو (۱۳۹۲)، عینالی، فراهانی و رومیانی (۱۳۹۲)، محمدی یگانه، چراغی و ولانی (۱۳۹۲)، فراهانی، عینالی و عبدلی (۱۳۹۱)
	مشارکت	مشارکت در امور عمرانی، مشارکت در مراسم‌ها، مشارکت در مدیریت روستا، مشارکت در برنامه‌ریزی امور مربوط به گردشگری	
	رفاه اجتماعی	سطح وقوع جرم و جنایت، سطح دعوا و نزاع، ثبات شغلی، سطح خدمات‌رسانی	
	دسترسی به اطلاعات	دسترسی به نشریات مرتبط با گردشگری، آشنایی با منابع اطلاعاتی به وسیله‌ی اینترنت، سطح استفاده از رسانه‌ها، بازاریابی محصولات از طریق اینترنت	
	درآمد	میزان درآمد، رضایت از درآمد	
	اشتغال	ارتباط شغل با گردشگری، رضایت از شغل، اشتغال افراد خانواده	
	مسکن	کیفیت مسکن، رضایت از مسکن	
سرمایه‌ی اقتصادی	پس‌انداز	توانایی پس‌انداز کردن، سطح رضایت از میزان پس‌انداز، استفاده از پس‌انداز برای سرمایه‌گذاری	
	اعتبارات	دسترسی به اعتبارات، توان بازپرداخت اعتبار	
	کالبدی	وضعیت سیستم‌های روشنایی، کیفیت راه‌های دسترسی (درونی و بیرونی روستا)، وضعیت مخابرات	
سرمایه‌ی طبیعی	جاذبه‌ها	نوع جاذبه‌ها (طبیعی و انسانی)	DFID (1999), Ellis (2000), Ashley (2000), Shen (2009), Ashley (2000)
	مالکیت	مالکیت زمین زراعی، مالکیت باغ	
سرمایه‌ی نهادی	بازار گردشگری	دسترسی مردم محلی به بازار گردشگری	DFID (1999), Ellis (2000), Ashley (2000), Shen (2009), Ashley (2000)
	مشارکت	مشارکت در بازار گردشگری، سهمین شدن در منافع ناشی از توسعه‌ی گردشگری، مشارکت در امور مربوط به مدیریت گردشگری، مشارکت در فرآیند تصمیم‌گیری مربوط به گردشگری	
	مشارکت	مشارکت در بازار گردشگری، سهمین شدن در منافع ناشی از توسعه‌ی گردشگری، مشارکت در امور مربوط به مدیریت گردشگری، مشارکت در فرآیند تصمیم‌گیری مربوط به گردشگری	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

### قلمرو جغرافیایی مورد مطالعه

محدوده هدف این مقاله در شهرستان فیروزکوه واقع شده است. این شهرستان در منتهی‌الیه شمال شرقی استان تهران و در طول جغرافیایی ۵۲:۴۶ و عرض جغرافیایی ۳۵:۲۸ قرار دارد. این شهرستان از شمال و شرق به شهرستان سوادکوه در استان مازندران، از جنوب و جنوب شرقی به شهرستان مهدیشهر در استان سمنان و از غرب به شهرستان دماوند محدود می‌گردد. در حال حاضر این شهرستان دارای ۲ نقطه شهری شامل شهرهای فیروزکوه و ارجمند می‌شود. بخش مرکزی شهرستان فیروزکوه با ۷۷ درصد سهم از کل این شهرستان، مقام نخست را از نظر مساحت داراست. بخش مرکزی، مناطق مرکزی و شرق شهرستان فیروزکوه شامل دهستان پشتکوه، دهستان شهرآباد، دهستان حبلرود و شهر فیروزکوه و بخش ارجمند نیز ۲۳ درصد از مساحت کل شهرستان فیروزکوه را به خود اختصاص داده و مناطق جنوبی و غربی شهرستان شامل دهستان قزقنچای، دهستان دویلوک و شهر ارجمند را دربرمی‌گیرد. دهستان شهرآباد شامل ۱۳ نقطه روستایی دارای جمعیت است که از این تعداد ۷ روستای گردشگرپذیر برای این مطالعات انتخاب شده که در نقشه زیر موقعیت آنها نمایش داده شده است.



شکل ۱. موقعیت محدوده مطالعاتی در استان و ایران

منبع: نویسندگان (۱۴۰۴)

برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از روش‌های AHP و ویکور<sup>۱</sup> استفاده شده است. در ادامه‌ی توضیحات، روش AHP (به صورت مختصر) و ویکور آورده شده است.

### روش AHP

در این مقاله، برای تعیین وزن معیارها از روش AHP استفاده شده است. به این منظور، ابتدا پرسشنامه‌ای طراحی و به وسیله‌ی متخصصان در رشته‌های مرتبط با گردشگری، گردشگری روستایی، برنامه‌ریزی روستایی و توسعه‌ی روستایی، تکمیل و در گام بعد، نتایج حاصل از تکمیل این پرسشنامه، در محیط نرم افزار Expert Choice وارد و تحلیل گردید. سپس، در هر یک از ماتریس‌های تصمیم‌گیری بر اساس تک تک معیارها، مقایسه‌ی زوجی صورت گرفته است. بر اساس تابع نوع اول، این توابع تعیین و سپس وزن‌های بدست آمده در

1. VIKOR

این توابع، ترتیب اثر داده شد و ماتریس تصمیم‌گیری محاسبه، ارائه شده است.

### روش ویکور

روش ویکور برگرفته از عبارت صربستانی (VlseKriterijumska Optimizcija I Kaompromisno Resenje) یکی از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM) است که یک مجموعه رتبه‌بندی شده از گزینه‌های موجود را با توجه به شاخص‌های متضاد تعیین می‌نماید. ویکور، ابزاری مفید در تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره است، به خصوص زمانی که تصمیم‌گیرندگان در ابتدای فرآیند طراحی سیستم، قادر به تعیین اولویت‌بندی‌های خود نیستند. این روش، بر اساس برنامه‌ریزی توافقی ارائه شده و در آن، راه حل توافقی، تعیین‌کننده‌ی راه‌حلی موجه است که به راه‌حل ایده‌آل نزدیک بوده و در قالب توافق، از طریق اعتبارات ویژه‌ی تصمیم‌گیرندگان، ایجاد شده است (Liou et al., 2011).

روش ویکور، جهت رتبه‌بندی گزینه‌های مختلف به کار می‌رود و بیشتر برای حل مسائل گسسته کاربرد دارد. در روش ویکور، همواره چند گزینه‌ی مختلف وجود دارد که این گزینه‌ها براساس چند معیار و به صورت مستقل، ارزیابی می‌شوند و در نهایت، گزینه‌ها بر اساس ارزش، رتبه‌بندی می‌گردند. تفاوت اصلی این مدل با مدل‌های تصمیم‌گیری سلسله‌مراتبی یا شبکه‌ای، این است که برخلاف آن مدل‌ها، در این مدل، مقایسات زوجی بین معیارها و گزینه‌ها صورت نمی‌گیرد و هر گزینه به طور مستقل توسط یک معیار، سنجیده و ارزیابی می‌گردد. مراحل بکارگیری روش ویکور به صورت ذیل است:

تشکیل ماتریس تصمیم: ماتریس تصمیم روش ویکور شامل یک ماتریس معیار گزینه‌ای است. یعنی معیارها در ستون و گزینه‌های پژوهش که قصد رتبه‌بندی آن‌ها را داریم، در سطر قرار می‌گیرند. برای تکمیل ماتریس تصمیم ویکور، اگر معیارها جنبه‌ی کمی داشته باشند، عدد واقعی وارد می‌شود ولی اگر جنبه‌ی کیفی داشته باشند، بر اساس طیف ۱ تا ۵ و یا ۱ تا ۹، این فرآیند صورت می‌گیرد. نرمال‌سازی ماتریس تصمیم: فرآیند نرمال‌سازی با استفاده از رابطه‌ی زیر صورت می‌گیرد. جهت نرمال‌سازی، هر درایه را بر جذر مجموع درایه‌های هر ستون معیار، تقسیم می‌کنیم. بی‌مقیاس‌سازی ماتریس تصمیم با استفاده از رابطه‌ی زیر صورت می‌گیرد:

$$f_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_1^m x_{ij}^2}} \quad (1)$$

تعیین بهترین  $f_i^*$  و بدترین مقدار  $f_i^-$  برای همه‌ی توابع معیار (-) اگر تابه نام بیانگر یک مزیت باشد (جنبه‌ی مثبت)، در این صورت، طبق رابطه‌ی زیر خواهیم داشت:

$$\begin{aligned} f_i^- &= \min_j f_{ij} \\ f_i^* &= \max_j f_{ij} \end{aligned} \quad (2)$$

تعیین راه حل ایده‌آل مثبت  $A^+$  و راه‌حل ایده‌آل منفی  $A^-$  با استفاده از روابط زیر:

$$\begin{aligned} A^+ &= \{(\max f_{ij} | j \in J) \text{ or } (\min f_{ij} | j \in J) | i = 1, 2, \dots, m\} = \{f_1^+, f_2^+, \dots, f_j^+, \dots, f_n^+\} \\ A^- &= \{(\min f_{ij} | j \in J) \text{ or } (\max f_{ij} | j \in J) | i = 1, 2, \dots, m\} = \{f_1^-, f_2^-, \dots, f_j^-, \dots, f_n^-\} \end{aligned} \quad (3)$$

مقایسه‌ی مقادیر سودمندی S بیانگر فاصله‌ی نسبی گزینه نام از گزینه‌ی ایده‌آل مثبت بهترین ترکیب و تأسّف R، بیانگر حداکثر ناراحتی گزینه نام از دوری از راه حل ایده‌آل مثبت می‌باشد. برای J با بکارگیری روابط زیر:

$$S_i = \sum_{j=1}^n w_j \cdot \frac{f_j^* - f_{ij}}{f_j^* - f_j^-} \quad (4)$$

$$R_i = \max \left[ w_j \cdot \frac{f_j^* - f_{ij}}{f_j^* - f_j^-} \right] \quad (5)$$

به طوری که w بیانگر وزن نسبی هر معیار است و اهمیت نسبی هر یک را نشان می‌دهد.

محاسبه‌ی مقدار شاخص ویکور Q برای j با استفاده از رابطه‌ی زیر:

$$Q = v \left[ \frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 - v) \left[ \frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right] \quad (6)$$

به طوری که داریم:

$$S^* = \min S_i \text{ و } S^- = \max S_i \text{ و } R^* = \min R_i \text{ و } R^- = \max R_i \quad (7)$$

در این رابطه، v وزن استراتژی اکثریت معیار یا حداکثر مطلوبیت، معرفی می‌شود که در اینجا  $v = 0.5$  است.

مرتب کردن گزینه‌ها بر اساس مقادیر Q:

در این گام، گزینه‌ها بر اساس مقادیر S، R و Q، در سه گروه از کوچک به بزرگ، مرتب می‌شوند. بهترین گزینه آن است که کوچکترین Q را داشته باشد به شرط آنکه دو شرط زیر برقرار باشد:

شرط اول: اگر گزینه‌ی یک و دو در میان m گزینه، رتبه اول و دوم را داشته باشند، باید رابطه زیر برقرار باشد.

$$Q(A_2) - Q(A_1) \geq \frac{1}{M - 1} \quad (8)$$

شرط دوم: گزینه‌ی یک باید حداقل در یکی از گروه‌های S و R به عنوان رتبه‌ی برتر شناخته شود.

اگر شرط نخست برقرار نباشد، هر دو گزینه، بهترین گزینه خواهند بود. اگر شرط دوم برقرار نباشد، گزینه‌ی یک و دو، هر دو به عنوان گزینه‌ی برتر انتخاب می‌شوند (شیری و جعفری، ۱۴۰۲).

## یافته‌ها

### رتبه‌بندی سرمایه‌های معیشتی و روستاها با استفاده از روش ویکور

به منظور رتبه‌بندی روستاهای مورد بررسی برای سنجش وضعیت سرمایه‌های معیشتی ناشی از گردشگری، ابتدا ماتریس تصمیم‌گیری بر اساس داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها شامل ۹ شاخص در ۷ روستا، تشکیل گردید. در قسمت افقی، ماتریس معیارها و در قسمت عمودی، نام روستاها که همان آلترناتیوهای مدل هستند، وارد گردیدند که در ادامه، نتایج و خروجی‌های هر یک از مراحل این روش، آورده شده است.

#### ۱. تشکیل ماتریس تصمیم

در نخستین گام از فرآیند تصمیم‌گیری چندمعیاره به روش ویکور، ماتریس تصمیم با استفاده از داده‌های خام گردآوری شده برای گزینه‌های مورد بررسی تشکیل می‌گردد. این ماتریس شامل ارزیابی گزینه‌ها (روستاها) بر اساس مجموعه‌ای از شاخص‌های کلیدی است که در این پژوهش پنج نوع سرمایه انسانی، اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و نهادی را دربرمی‌گیرند. جدول ۳ وضعیت هر روستا در ابعاد مختلف سرمایه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۳. ماتریس تصمیم

نام روستا	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	سرمایه اقتصادی	سرمایه طبیعی	سرمایه نهادی
طارس	۱۹/۵	۱۶	۳۲	۱۶	۱۳
خمده	۱۶/۳	۱۶	۲۸	۲۲/۳	۱۱
هرانده	۱۴/۲	۱۳/۴	۲۳/۴	۱۹/۸	۸/۸
شهرآباد	۱۸/۹	۱۴/۴	۲۵/۱	۱۷/۲	۱۰/۳
جلیزچند	۱۵/۱	۱۲/۱	۲۰/۵	۱۸/۲	۸/۵
بادرود	۱۵/۷	۱۴/۲	۲۶	۲۱/۷	۱۰/۲
دهین	۱۴/۶	۱۳/۳	۲۵	۲۰/۶	۹/۵

#### ۲. وزن شاخص‌ها

در گام بعدی، برای تعیین وزن معیارها از روش AHP استفاده شده است. به این منظور، ابتدا پرسشنامه توسط متخصصان در

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۷-۱۵۶، بهار و تابستان ۱۴۰۴

رشته‌های مرتبط با گردشگری، گردشگری روستایی، برنامه‌ریزی روستایی و توسعه روستایی، تکمیل و نتایج حاصل از تکمیل این پرسشنامه در محیط نرم افزار Expert Choice تحلیل شده است. سپس در هر یک از ماتریس‌های تصمیم‌گیری، بر اساس تک تک معیارها، مقایسه‌ی زوجی صورت گرفته است. بر اساس تابع نوع اول، این توابع تعیین و سپس وزن‌های به دست آمده در این توابع، ترتیب اثر داده شده است. جدول زیر، وزن‌های به دست آمده برای هر کدام از شاخص‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۴. وزن شاخص‌ها

شاخص	سرمایه‌ی انسانی	سرمایه‌ی اجتماعی	سرمایه‌ی اقتصادی	سرمایه‌ی طبیعی	سرمایه‌ی نهادی
وزن	۰/۱۴۰۱۴	۰/۱۱۶۱۲	۰/۱۶۶۱۷	۰/۱۳۰۱۳	۰/۱۱۴۱۱

جدول ۵. ماتریس نرمال - به توان رساندن اعداد و جمع هر ستون

شرح	سرمایه‌ی انسانی	سرمایه‌ی اجتماعی	سرمایه‌ی اقتصادی	سرمایه‌ی طبیعی	سرمایه‌ی نهادی
طارس	۳۸۰/۳	۲۵۶	۱۰۲۴	۲۵۶	۱۶۹
خمده	۲۶۶/۸	۲۵۶	۷۸۴	۴۹۸/۸	۱۲۱
هرانده	۲۰۰/۳	۱۸۰/۲	۵۴۵/۹	۳۹۰/۴	۷۶/۷
شهرآباد	۳۵۶/۵	۲۰۷/۶	۶۳۱/۸	۲۹۶	۱۰۵/۱
جلیز جند	۲۲۸/۲	۱۴۶	۴۲۰/۷	۳۳۰/۹	۷۲/۸
بادرود	۲۴۵/۴	۲۰۰/۷	۶۷۶	۴۷۱/۹	۱۰۴/۵
دهین	۲۱۳/۴	۱۷۷	۶۲۲/۸	۴۲۴/۷	۸۹/۸
مجموع	۱۸۹۰/۹	۱۴۲۳/۵	۴۷۰۵/۲	۲۶۶۸/۶	۷۳۹

جدول ۶- ماتریس نرمال - گرفتن جذر مجموع هر ستون و تقسیم بر عدد ماتریس تصمیم‌گیری

شرح	سرمایه‌ی انسانی	سرمایه‌ی اجتماعی	سرمایه‌ی اقتصادی	سرمایه‌ی طبیعی	سرمایه‌ی نهادی
طارس	۰/۴۴۸	۰/۴۲۴	۰/۴۶۷	۰/۳۱۰	۰/۴۷۸
خمده	۰/۳۷۶	۰/۴۲۴	۰/۴۰۸	۰/۴۳۲	۰/۴۰۵
هرانده	۰/۳۲۵	۰/۳۵۶	۰/۳۴۱	۰/۳۸۲	۰/۳۲۲
شهرآباد	۰/۴۳۴	۰/۳۸۲	۰/۳۶۶	۰/۳۳۳	۰/۳۷۷
جلیز جند	۰/۳۴۷	۰/۳۲۰	۰/۲۹۹	۰/۳۵۲	۰/۳۱۴
بادرود	۰/۳۶۰	۰/۳۷۵	۰/۳۷۹	۰/۴۲۰	۰/۳۷۶
دهین	۰/۳۳۶	۰/۳۵۳	۰/۳۶۴	۰/۳۹۹	۰/۳۴۹

جدول ۷- ماتریس نرمال وزنی؛ ضرب وزن معیار بر عدد هر بخش

شرح	سرمایه‌ی انسانی	سرمایه‌ی اجتماعی	سرمایه‌ی اقتصادی	سرمایه‌ی طبیعی	سرمایه‌ی نهادی
طارس	۰/۰۶۳	۰/۰۴۹	۰/۰۷۸	۰/۰۴۰	۰/۰۵۵
خمده	۰/۰۵۳	۰/۰۴۹	۰/۰۶۸	۰/۰۵۶	۰/۰۴۶
هرانده	۰/۰۴۶	۰/۰۴۱	۰/۰۵۷	۰/۰۵۰	۰/۰۳۷
شهرآباد	۰/۰۶۱	۰/۰۴۴	۰/۰۶۱	۰/۰۴۳	۰/۰۴۳
جلیز جند	۰/۰۴۹	۰/۰۳۷	۰/۰۵۰	۰/۰۴۶	۰/۰۳۶
بادرود	۰/۰۵۰	۰/۰۴۴	۰/۰۶۳	۰/۰۵۵	۰/۰۴۳
دهین	۰/۰۴۷	۰/۰۴۱	۰/۰۶۰	۰/۰۵۲	۰/۰۴۰

### ۳. تعیین بهترین $f_i^*$ و بدترین مقدار $f_i^-$ برای همه‌ی توابع معیار (-):

یافته‌های جدول ۸ نشان می‌دهد سرمایه اقتصادی با بیشترین فاصله بین مقدار ایده‌آل و ضدایده‌آل (۰/۰۲۸)، دارای بیشترین دامنه تغییرات در بین گزینه‌ها است. این امر نشان‌دهنده‌ی تفاوت معنادار عملکرد روستاها در این شاخص بوده و بیانگر نقش کلیدی سرمایه اقتصادی در تمایز بین گزینه‌هاست. کمترین دامنه تغییرات مربوط به سرمایه اجتماعی (۰/۰۱۲) است، که بیانگر همگرایی نسبی روستاها در این شاخص و تأثیرگذاری کمتر آن در تمایز نهایی گزینه‌ها نسبت به سایر معیارهاست. همچنین اختلاف متوسط در شاخص‌های

ارزیابی پایداری / نورانی و همکاران

سرمایه انسانی، طبیعی و نهادی نشان می‌دهد که این معیارها نیز در حد قابل توجهی در رتبه‌بندی نهایی مؤثر خواهند بود، هر چند شدت تأثیر آن‌ها از سرمایه اقتصادی کمتر است. در مجموع شاخص سرمایه اقتصادی مهم‌ترین عامل تفکیک عملکرد گزینه‌ها در این مطالعه است.

جدول ۸- پیدا کردن کمترین و بیشترین عدد هر ستون و تفاضل آن

شرح	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	سرمایه اقتصادی	سرمایه طبیعی	سرمایه نهادی
f max	۰/۰۶۳	۰/۰۴۹	۰/۰۷۸	۰/۰۵۶	۰/۰۵۵
f min	۰/۰۴۶	۰/۰۳۷	۰/۰۵۰	۰/۰۴۰	۰/۰۳۶
f+ - F-	۰/۰۱۷	۰/۰۱۲	۰/۰۲۸	۰/۰۱۶	۰/۰۱۹

۴. تعیین راه حل ایده‌آل مثبت  $A^+$  و راه حل ایده‌آل منفی  $A^-$ :

در جدول ۹ مقادیر فاصله هر روستا از راه حل ایده‌آل مثبت ( $A^+$ ) برای هر شاخص نمایش داده شده است. این مقادیر با تفاضل مقدار بیشینه هر ستون ( $f_{max}$ ) از مقدار نرمال وزنی هر روستا محاسبه شده و نشان‌دهنده میزان دوری هر گزینه (روستا) از بهترین عملکرد ممکن در هر شاخص است.

جدول ۹- f max منهای مقدار قبلی

شرح	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	سرمایه اقتصادی	سرمایه طبیعی	سرمایه نهادی
طارس	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۶	۰/۰۰۰
خمده	۰/۰۱۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۸
هرانده	۰/۰۱۷	۰/۰۰۸	۰/۰۲۱	۰/۰۰۶	۰/۰۱۸
شهرآباد	۰/۰۰۲	۰/۰۰۵	۰/۰۱۷	۰/۰۱۳	۰/۰۱۲
جلیزچند	۰/۰۱۴	۰/۰۱۲	۰/۰۲۸	۰/۰۱۰	۰/۰۱۹
بادرود	۰/۰۱۲	۰/۰۰۶	۰/۰۱۵	۰/۰۰۲	۰/۰۱۲
دهین	۰/۰۱۶	۰/۰۰۸	۰/۰۱۷	۰/۰۰۴	۰/۰۱۵

۵. مقایسه مقادیر سودمندی S:

در جدول ۱۰، مقادیر سودمندی S برای هر روستا و هر شاخص سرمایه‌ای ارائه شده است. این مقادیر نمایانگر مجموع فاصله‌های وزن‌دار روستاها از راه حل ایده‌آل مثبت ( $A^+$ ) هستند و نشان می‌دهند که هر روستا تا چه حد از بهترین وضعیت ایده‌آل فاصله دارد. در این جدول، ستون S مجموع کل این مقادیر برای هر روستا است که معیاری کلی برای ارزیابی عملکرد کلی هر روستا در تمام شاخص‌ها محسوب می‌شود. برای مثال، روستای جلیزچند با مقدار S برابر ۰/۵۹۷ بیشترین مجموع فاصله را دارد که نشان‌دهنده فاصله بیشتر از شرایط ایده‌آل در مقایسه با سایر روستاها است، اما از آنجاییکه در روش ویکور مقدار سودمندی S معیاری برای «فاصله» است، باید با مقدار R (که مجموع فاصله‌ها به راه حل منفی است) مقایسه شود تا شاخص Q نهایی محاسبه گردد و یا روستای طارس با مقدار S بسیار کم (۰/۱۳) نزدیک‌ترین روستا به وضعیت ایده‌آل در شاخص‌های بررسی شده است، اما مقادیر R نشان می‌دهد که رتبه‌بندی نهایی بر اساس ترکیب S و R تعیین می‌شود.

جدول ۱۰- مقادیر سودمندی S

شرح	سرمایه انسانی	سرمایه اجتماعی	سرمایه اقتصادی	سرمایه طبیعی	سرمایه نهادی	S	R
طارس	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۳۰	۰/۰۰۰	۰/۱۳۰	۰/۱۳۰
خمده	۰/۰۸۳	۰/۰۰۰	۰/۰۵۸	۰/۰۰۰	۰/۰۵۱	۰/۱۹۲	۰/۰۸۳
هرانده	۰/۱۴۰	۰/۰۷۶	۰/۱۲۵	۰/۰۵۳	۰/۱۰۸	۰/۵۰۳	۰/۱۴۰
شهرآباد	۰/۰۱۶	۰/۰۴۷	۰/۰۹۹	۰/۱۰۵	۰/۰۷۰	۰/۳۳۸	۰/۱۰۵
جلیزچند	۰/۱۱۵	۰/۱۱۶	۰/۱۶۶	۰/۰۸۵	۰/۱۱۴	۰/۵۹۷	۰/۱۶۶
بادرود	۰/۱۰۰	۰/۰۵۴	۰/۰۸۷	۰/۰۱۳	۰/۰۷۱	۰/۳۲۵	۰/۱۰۰
دهین	۰/۱۲۸	۰/۰۸۰	۰/۱۰۲	۰/۰۳۵	۰/۰۹۰	۰/۴۳۵	۰/۱۲۸

۶. محاسبه‌ی مقدار شاخص ویکور Q و مرتب کردن گزینه‌ها بر اساس رتبه‌ها:

در نهایت، با محاسبه شاخص ویکور Q که ترکیبی از مقادیر سودمندی S و R است، رتبه‌بندی نهایی روستاها انجام شد. مقدار Q نشان‌دهنده اولویت کلی هر روستا در مقایسه با سایر گزینه‌هاست، به طوری که مقدار کمتر Q به معنی اولویت بالاتر و شرایط بهتر سرمایه‌های معیشتی است. بر اساس نتایج جدول ۱۱، روستای جلیزجند با کمترین مقدار  $Q=0/000$  بهترین عملکرد را در میان روستاهای مورد بررسی داشته و در رتبه اول قرار گرفته است. پس از آن، روستاهای هرانده و دهین به ترتیب با مقادیر Q برابر با ۰/۲۶ و ۰/۴۰ در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند، که نشان‌دهنده وضعیت مطلوب این روستاها در زمینه سرمایه‌های معیشتی ناشی از گردشگری است. در مقابل، روستای خمده با بالاترین مقدار  $Q=0/97$  کمترین اولویت را داشته و در رتبه هفتم قرار گرفته است. این رتبه‌بندی نشان می‌دهد که خمده نسبت به سایر روستاها در شاخص‌های سرمایه‌های معیشتی شرایط نامطلوب‌تری دارد.

جدول ۱۱- شاخص ویکور و رتبه بندی روستاها

رتبه	شاخص Q	شرح
۱	۰/۰۰	جلیزجند
۲	۰/۲۶	هرانده
۳	۰/۴	دهین
۴	۰/۶۴	شهرآباد
۵	۰/۶۹	بادرود
۶	۰/۷۲	طارس
۷	۰/۹۳	خمده

اما بررسی دو شرط آزمون ویکور نشان می‌دهد که شرط اول یعنی پذیرش راه‌حل توافقی برقرار است اما شرط دوم یعنی پایداری راه‌حل برتر، برقرار نیست؛ بنابراین بر اساس قواعد ویکور، اگر فقط شرط اول برقرار باشد، باید هر دو گزینه‌ی اول (جلیزجند و هرانده) به عنوان راه‌حل نهایی در نظر گرفته شوند. با توجه به یافته‌های بدست آمده در این بخش، لازم به ذکر است که رتبه‌بندی ارائه شده یک ابزار کمکی است، نه یک دستورالعمل قطعی. بنابراین تصمیم‌گیرندگان باید از این رتبه‌بندی به عنوان یکی از عوامل در تصمیم‌گیری‌های خود استفاده کنند و به عوامل دیگر نیز توجه داشته باشند. از طرف دیگر به این موضوع اشاره می‌شود که هر چند شرط دوم برقرار نیست با اینحال، هدف این مطالعه تنها رتبه‌بندی روستاها از نظر وضعیت سرمایه‌های معیشتی بوده است و برقرار نبودن شرط دوم خللی در نتایج ارائه شده وارد نمی‌کند و نشان‌دهنده این موضوع است که دلیل حساسیت برخی از شاخص‌های سنجش، یافته‌های بدست آمده با یکدیگر ارتباط نزدیکی داشته‌اند که در بخش پیشنهادات تحقیق، به این موضوع پرداخته شده است. علاوه بر این با رجوع به نتایج مطالعات بخش پیشینه در مطالعات ولاشجردی و همکاران (۱۳۹۸) و سیر و همکاران در سال‌های (۱۳۹۶ و ۱۳۹۷) روستای جلیزجند از کیفیت محیطی مناسبتری نسبت به سایر روستاها و از نظر درآمدزایی و اشتغالزایی ناشی از گردشگری در شرایط بهتری نسبت به دیگر روستاها قرار داشته است. از این رو، می‌توان رتبه و امتیاز اول را برای روستای جلیزجند در نظر گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

در این مقاله، وضعیت سرمایه‌های معیشتی که متأثر از فعالیت‌های بخش گردشگری هستند، در ۷ روستای جلیزجند، خمده، طارس، هرانده، دهین، شهرآباد و بادرود، مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که توسعه‌ی گردشگری روستایی در دهستان شهرآباد، تأثیرات متعددی بر ابعاد مختلف معیشت پایدار ساکنان این منطقه داشته است. یافته‌های پژوهش حاضر با هدف ارزیابی وضعیت سرمایه‌های معیشتی در هفت روستای منتخب با تأکید بر آثار گردشگری، از طریق روش تصمیم‌گیری چندمعیاره ویکور، حاکی از تفاوت‌های معناداری میان روستاها در برخورداری از انواع سرمایه‌های انسانی، اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و نهادی است. مهم‌ترین نتیجه

ارزیابی پایداری / نورانی و همکاران

حاصل از تحلیل شاخص‌ها، برجسته شدن سرمایه اقتصادی به‌عنوان شاخصی کلیدی در تمایز عملکرد روستاهاست. دامنه تغییرات بالا در این شاخص نسبت به سایر سرمایه‌ها، نشان‌دهنده‌ی اثرگذاری بیشتر آن در ارتقاء یا ضعف معیشت روستایی در بستر توسعه گردشگری است. در رتبه‌بندی نهایی، روستای جلیزجند با کسب کمترین مقدار شاخص Q و برخورداری از ترکیب مناسبی از سرمایه‌های پنج‌گانه، در جایگاه نخست قرار گرفت و از این رو می‌تواند به‌عنوان نقطه‌ی تمرکز توسعه فعالیت‌های گردشگری و سرمایه‌گذاری‌های آینده مدنظر قرار گیرد. پس از آن، روستاهای هرانده و دهین در رتبه‌های دوم و سوم جای گرفتند. در مقابل، روستای خمده با بیشترین فاصله از شرایط ایده‌آل، در انتهای جدول رتبه‌بندی قرار گرفت، که این امر لزوم توجه بیشتر به زیرساخت‌ها و توانمندسازی معیشتی آن را نشان می‌دهد. نکته قابل توجه آن است که با وجود برآورده نشدن شرط دوم مدل ویکور (پایداری راه‌حل برتر)، شرط نخست یعنی پذیرش راه‌حل توافقی برقرار بود؛ بنابراین، دو گزینه اول (جلیزجند و هرانده) باید به صورت هم‌زمان در تصمیم‌گیری نهایی مدنظر قرار گیرند. این امر مؤید هم‌سطح بودن نسبی وضعیت این دو روستا در شاخص‌های کلیدی سرمایه‌های معیشتی است و همچنین نشان می‌دهد نتایج مدل باید به‌عنوان ابزار پشتیبان تصمیم‌گیری تفسیر شوند، نه به‌عنوان نسخه‌ای قطعی.

نتایج حاصل از این پژوهش با مرور مطالعات پیشین، چه در سطح داخلی و چه خارجی، دارای هم‌راستایی‌ها و در برخی موارد، تفاوت‌هایی قابل توجه است. نخست آنکه، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویکرد کمی و مدل ویکور، توانست تمایز معناداری میان روستاهای مورد بررسی از نظر برخورداری از سرمایه‌های معیشتی ایجاد کند. در این بین، سرمایه اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص تمایز در رتبه‌بندی عملکرد روستاها شناسایی شد؛ یافته‌ای که با مطالعاتی مانند قاسمی و سمه‌جانی و همکاران (۲۰۲۳)، مزیدی و زینتی فخرآباد (۱۴۰۲) و حجاریان (۱۴۰۲) همخوان است، که در آن‌ها تأکید شده بود گردشگری با تقویت منابع مالی و فرصت‌های شغلی، اثر مثبتی بر معیشت پایدار داشته است.

مطالعات داخلی نیز به اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و طبیعی در توسعه گردشگری پرداخته‌اند. به عنوان نمونه، عینالی و همکاران (۱۴۰۲) سرمایه اجتماعی و فرهنگی را تعیین‌کننده دانسته‌اند. با این حال، در پژوهش حاضر، سرمایه اجتماعی کمترین دامنه تغییرات را داشته و از تأثیرگذاری کمتری در تمایز بین گزینه‌ها برخوردار بوده است. این نکته می‌تواند ناشی از همگرایی فرهنگی و اجتماعی نسبی در روستاهای مورد مطالعه در فیروزکوه باشد. مقایسه با مطالعه محمدی‌مهر و همکاران (۱۴۰۱) که سرمایه‌های مالی، فیزیکی و اجتماعی را در بالاترین سطح در منطقه اورامانات گزارش کرده‌اند نیز جالب‌توجه است. در پژوهش حاضر، در حالی که سرمایه اقتصادی برجسته شده، سرمایه نهادی و طبیعی نیز در رتبه‌های بعدی اثرگذاری قرار داشته‌اند که نشان از تأثیر چندعاملی معیشت در بستر گردشگری دارد. در سطح محلی و موردی، یافته‌های پژوهش نیز با مطالعات ولاشجردی و سیر و همکاران (۱۳۹۶، ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸) هم‌خوان است. در این مطالعات، روستای جلیزجند به عنوان منطقه‌ای با کیفیت محیطی بالا و پتانسیل درآمدزایی و اشتغال‌زایی ناشی از گردشگری شناخته شده است. نتایج این پژوهش نیز، با رتبه اول جلیزجند در شاخص Q مدل ویکور، مهر تأییدی بر آن ارزیابی‌ها زده است.

در مقایسه با مطالعات خارجی، پژوهش حاضر نیز همانند آثار کیکنکو و همکاران (۲۰۲۵)، کیمبو و همکاران (۲۰۲۲)، محمد و عثمان (۲۰۲۲) و یو و همکاران (۲۰۲۰) بر این نکته تأکید دارد که گردشگری ظرفیت ارتقای سرمایه‌های معیشتی و تنوع‌بخشی به منابع درآمدی در جوامع روستایی را دارد با این حال، برخلاف برخی مطالعات که بر فقدان توزیع عادلانه منافع گردشگری و یا تأثیرات منفی آن مانند فصلی‌بودن گردشگری و نارضایتی جامعه میزبان تأکید دارند (مانند: رامانو، ۲۰۲۲؛ سو و همکاران، ۲۰۱۹)، در این پژوهش، روستاهای مورد مطالعه عمدتاً در سطوح مختلفی از بهره‌مندی از گردشگری قرار داشته و چالش‌های مربوط به تضاد منافع یا نابرابری، به‌طور مستقیم مورد سنجش قرار نگرفته‌اند. در مجموع، نتایج این مطالعه در تأیید کلیه مطالعاتی است که گردشگری را به‌عنوان یکی از ابزارهای ارتقاء سرمایه‌های معیشتی و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی تلقی می‌کنند؛ با این تفاوت که تحلیل مدل‌محور ویکور در این مطالعه، امکان اولویت‌بندی دقیق‌تر گزینه‌ها و ارائه تصویری عددی از تمایز سرمایه‌ای میان روستاها را فراهم

نموده است؛ قابلیت‌هایی که در بسیاری از پژوهش‌های پیشین، به‌ویژه در مطالعات توصیفی، کمتر مشاهده می‌شود.

با توجه به یافته‌های ارائه شده در بالا ذکر این نکته ضروری است که شرایط هر منطقه جغرافیایی با توجه به ویژگی‌های طبیعی و انسانی که دارد، نسبت به سایر مناطق دور و نزدیک متفاوت است، از این رو، تعمیم‌یافته‌ها همواره باید با احتیاط صورت پذیرد. هفت روستای مورد مطالعه نیز از نظر ویژگی‌های طبیعی و انسانی با یکدیگر متفاوت بودند که این تفاوت‌ها ناشی از موقعیت جغرافیایی قرارگیری روستا، ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی و شرایط زیستی که جوامع محلی با آنها سروکار دارند، بوده است. در بین روستاهای هدف این مطالعه، روستای جلیزجند به دلیل جاذبه گردشگری تنگه واشی (شامل دشت ساواشی، آبشار ساواشی، کتیبه قاجاری، رودخانه و مسیر پیاده‌روی) و نیز امامزاده سلیمان و بی‌بی و برج دیده‌بانی، در سطح استان و ملی دارای شهرت است، همواره تعداد گردشگران بیشتری را به خود اختصاص داده است، به طوری که در اغلب مواقع سال به ویژه در فصل تابستان خیل عظیمی از گردشگران از این جاذبه‌ها بازدید می‌کنند که اغلب گردشگران نیز جاذبه‌های طبیعی را هدف خود قرار می‌دهند که این موضوع علاوه بر این که می‌تواند منجر به افزایش درآمد و در نتیجه بهبود وضعیت سرمایه‌های فیزیکی، مالی و نهادی جامعه محلی شود اما می‌تواند منجر به تخریب منابع اکولوژیکی و در نتیجه برخی اثرات منفی نیز روی سرمایه طبیعی و بروز اختلافات بین گردشگران و مردم و در نتیجه تأثیر سوء بر سرمایه اجتماعی باشد. در مورد روستای هرانده نیز جاذبه‌های مهم گردشگری شامل مجموعه‌ای از جاذبه‌های طبیعی و انسانی از قبیل امامزاده یحیی، برج دیده‌بانی، تپه باستانی شیر دره و غار بوزنیک است که هر چند این روستا نسبت به روستای جلیزجند دارای گردشگر کمتری است اما گسترش گردشگری در این روستا نیز اثرات مثبتی را روی سرمایه‌های معیشتی مردم به دنبال داشته است. همانگونه که شاهد بودیم این روستا رتبه دوم را از نظر اثرگذاری گردشگری روی سرمایه‌های معیشتی به خود اختصاص داده است. روستای بادرود نیز در این محدوده از دیگر روستاهای هدف بررسی بوده که دارای جاذبه‌های گردشگری از قبیل برج سنگی، بقعه سیدعلی، امامزاده محمد و امامزاده احمد است، با این حال نسبت به دو روستای جلیزجند و هرانده گردشگر کمتری را به خود اختصاص داده است و این موضوع ناشی از کمتر بودن جاذبه‌های طبیعی این روستا و شناخت کمتر گردشگران به ویژه گردشگران مذهبی از جاذبه‌های این روستاست. روستای طارس نیز دارای جاذبه‌های گردشگری از قبیل امامزاده احمد، گنبد گبری و تپه باستانی است و گردشگران مذهبی و روزانه تمایل به بازدید از این روستا دارند؛ همچنین این روستا از نظر خدمات گردشگری مانند سرویس بهداشتی و مغازه با محدودیت مواجه بوده و از این رو، منافع اقتصادی کمی عاید مردم روستا می‌شود. روستای خمدار دارای جاذبه طبیعی چشمه آبگرم است که جاذب گردشگر است، هر چند به دلیل راه دسترسی و محدودیت‌هایی که در مواقع سیلابی شدن روخانه و انسداد راه وجود دارد، گردشگران علاقه چندانی به بازدید از این روستا ندارند با این حال، جاذبه‌ای است که گردشگران خاص خود را دارد. روستاهای دهین و شهرآباد نیز به دلیل موقعیت پیاده‌روی و کوهنوردی سبک مورد توجه گردشگران هستند. به طور کلی باید بیان داشت که هر چند اثرات گردشگری بر این روستاها کمتر از دو روستای جلیزجند و هرانده است با این وجود در سال‌های اخیر با گسترش شبکه‌های اجتماعی و افزایش آگاهی و شناخت مردم از این روستاها و بهبود وضعیت راه‌های دسترسی تعداد بیشتری از گردشگران از این روستاها بازدید می‌کنند.

به طور کلی، یافته‌های پژوهش نشان داد که توسعه گردشگری در دهستان شهرآباد، توانسته است تأثیرات مثبتی بر برخی ابعاد معیشت پایدار داشته باشد، اما این تأثیرات به صورت یکسان در میان همه‌ی گروه‌های اجتماعی توزیع نشده است. از یک سو، گردشگری منجر به بهبود سرمایه‌های طبیعی و اجتماعی شده و باعث افزایش تعاملات اجتماعی و حفظ منابع زیست‌محیطی شده است و از سوی دیگر، چالش‌هایی مانند توزیع ناعادلانه‌ی درآمدهای حاصل از گردشگری، ضعف در زیرساخت‌های حمایتی و کمبود آموزش‌های مهارتی، همچنان پا بر جا هستند. بر این اساس، پیشنهادهای زیر برای بهبود اثرات گردشگری بر معیشت پایدار در منطقه، ارائه می‌شود:

- تقویت آموزش‌های مهارتی و تخصصی: برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه‌های مرتبط با گردشگری (مانند راهنمایی گردشگران، مدیریت اقامتگاه‌های بومگردی و بازاریابی صنایع دستی) می‌تواند به افزایش اشتغال پایدار در منطقه کمک کند.

ارزیابی پایداری / نورانی و همکاران

- افزایش مشارکت جوامع محلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری: تقویت رویکردهای مشارکتی و جلب همکاری روستاییان در مدیریت گردشگری، باعث افزایش حس مالکیت محلی و بهبود پایداری اقتصادی و اجتماعی خواهد شد.
  - حفظ و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی: با اجرای سیاست‌های مناسب در جهت حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی، می‌توان گردشگری را به‌گونه‌ای توسعه داد که ضمن ایجاد درآمد، از تخریب منابع جلوگیری شود.
  - استفاده از سایر روش‌های رتبه‌بندی مانند ELECTRE و ORESTE برای رتبه‌بندی روستاها از نظر سنجش وضعیت سرمایه‌های معیشتی ناشی از گردشگری.
- در نهایت، می‌توان نتیجه گرفت که گردشگری روستایی پتانسیل بالایی برای بهبود معیشت پایدار دارد، اما موفقیت آن نیازمند رویکردهای جامع، مشارکتی و مبتنی بر عدالت اجتماعی است. با اجرای سیاست‌های مناسب، می‌توان از این ظرفیت برای تقویت اقتصاد روستایی و بهبود کیفیت زندگی ساکنان بهره‌برداری کرد.

### حامی مالی

بنا به اظهار نظر نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

### سه‌م نویسندگان در پژوهش

با توجه اینکه مقاله حاضر مستخرج از پایان‌نامه می‌باشد، سهم و نقش نویسنده‌ی اول، به عنوان دانشجوی پایان‌نامه، نویسنده‌ی دوم به عنوان راهنما و نویسنده‌ی سوم به عنوان استاد مشاور، می‌باشد.

### تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

### تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه‌ی افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و همچنین مردم محلی روستاهای مورد مطالعه به دلیل مشارکت خوب آن‌ها در تکمیل پرسشنامه‌ها، تشکر و قدرانی می‌نمایند.

### منابع

- آهنگری، سحر و بابایی، محمدحسین. (۱۴۰۳). تحلیل چالش‌های دستیابی به معیشت پایدار روستاییان شهرستان مهاباد. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۲ (۲)، ۱۴۷-۱۳۰.
- بازوند، سجاد؛ فرهادی‌نژاد، طاهر؛ ویس‌کرمی، ایرج و اکبری، سعید (۱۴۰۳). بررسی اثرات مدیریت منابع آبی در بهبود معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان پلدختر). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵ (۱۵)، ۳۳۲-۲۰.
- پروانه‌صفا، ریحانه؛ یاسوری، مجید و حسام، مهدی. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان سراوان شهرستان رشت). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۱۰ (۳)، ۱۹-۱.
- جوان، فرهاد؛ افراخته، حسن و ریاحی، وحید (۱۳۹۶). تحلیل قابلیت‌ها و موانع متنوع‌سازی معیشت در راستای توسعه پایدار روستایی (مورد مطالعه: شهرستان رضوانشهر). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۶ (۴)، ۱۰۶-۸۹.
- جوان، فرهاد و جمعه‌پور، محمود (۱۴۰۴). تحلیل میزان پایدارسازی جوامع روستایی با تأکید بر توسعه گردشگری مبتنی بر ارزش مصرف غذاهای محلی (مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری استان گیلان). پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۶ (۱۹)، ۵۳-۳۶.
- جوان، فرهاد؛ حسونوند، علی و عارف‌نژاد، محسن (۱۴۰۳). شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵ (۱۵)، ۹۸-۸۴.
- جهانتیغ‌مند، سمیه؛ کرم، امیر؛ و قنوتی، عزت‌اله. (۱۴۰۱). تبیین توان‌ها و مدیریت گردشگری ژئوسایت‌ها بر پایه ارزیابی محوطه‌های تنوع زمینی (مطالعه موردی: منطقه گردشگری تنگه‌واشی در شهرستان فیروزکوه). تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۲ (۶۵)، ۳۲۳-۳۰۳.
- حاجیان، نرگس و قاسمی، مریم (۱۴۰۱). راهبردهای تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی نواحی روستایی در معرض خشکسالی (مطالعه موردی: شهرستان چناران). فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا، ۳ (۲)، ۴۳-۲۵.
- حجاریان، احمد. (۱۴۰۲). اثرات گردشگری خلاق بر پایداری سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی منطقه ارسباران. روستا و توسعه پایدار فضا،

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۷-۱۵۶، بهار و تابستان ۱۴۰۴

۴ (۲)، ۲۲-۳۶.

حمزه، فرهاد. (۱۳۹۷). تحلیل پهنه‌های اکوتوریستی با استفاده از مدل TOPSIS مطالعه موردی شهرستان فیروزکوه، استان تهران، ایران. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۰ (۲)، ۱۹۱-۲۰۲.

سیر، رضا؛ احمدیان، محمدعلی؛ جعفری، حمید و علیزاده، کتابون. (۱۳۹۶). نقش گردشگری در اشتغال‌زایی مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان فیروزکوه). فصلنامه جغرافیا، ۱۵ (۵۵)، ۱۱۹-۱۳۰.

سیر، رضا؛ احمدیان، محمدعلی؛ جعفری، حمید و علیزاده، کتابون. (۱۳۹۷). نقش گردشگری در درآمدزایی مناطق روستایی با ارائه یک مدل راهبردی در توسعه گردشگری روستاها (مطالعه موردی شهرستان فیروزکوه). نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۰ (۲)، ۷۷-۴۹.

شوکتی آفغانی، محمد؛ سارانی، ولی‌اله و سواری، مسلم (۱۴۰۴). تدوین راهبردهای توسعه گردشگری روستایی در استان خوزستان. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۶ (۱۹)، ۷۰-۵۴.

شیری، اعظم و جعفری، محمدرضا. (۱۴۰۲). بررسی شرایط و رتبه‌بندی واحدهای مستقر در شهرک‌های صنعتی استان لرستان با روش ویکور. مهندسی سیستم و بهره‌وری، ۳ (۲)، ۶۰-۳۳.

صفری علی‌اکبری، مسعود. (۱۴۰۰). بررسی نقش گردشگری در بهبود شاخص‌های سرمایه اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (روستاها هدف گردشگری شهرستان پاره). جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲ (۱)، ۱۳۵-۱۲۳.

عینالی، جمشید؛ بیگدلی، اعظم؛ رابط، علیرضا و بویینی، محمدتقی. (۱۴۰۲). ارزیابی چارچوب سرمایه‌های جامعه روستایی و نقش آن در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: روستاهای هدف شهرستان ابهر). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲ (۴۶)، ۱۴۳-۱۲۷.

عینالی، جمشید؛ فراهانی، حسین؛ رومیانی، احمد (۱۳۹۲). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری روستایی با تأکید بر خانه‌های دوم (مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر شهرستان بوئین‌زهرا). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۲ (۶)، ۷۴-۵۲.

فراهانی، حسین؛ عینالی، جمشید و عبدلی، سمیه (۱۳۹۱). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان مشهد میقان شهرستان اراک. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۳ (۲۹)، ۵۰-۲۷.

کردلو، ایوب و احمدی، کوروش (۱۳۹۹). بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان لردگان استان چهارمحال و بختیاری). فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۳۹۹، دوره ۳، شماره ۲، صص ۳۱۷-۲۹۸.

محمدی، میترا؛ حبیبی، فانج و قادری، سامان. (۱۴۰۰). گردشگری و معیشت پایدار روستایی در روستاهای منتخب استان کردستان. دومین همایش بین‌المللی گردشگری و توسعه.

محمدی‌مهر، صحرا؛ کریمی، سعید و حسینی، سیدمهدی. (۱۴۰۱). ارزیابی سطوح معیشت پایدار جوامع روستایی (مورد مطالعه: منطقه‌ی گردشگری اورامانات). پژوهش‌های روستایی، ۱۳ (۲)، ۳۴۵-۳۳۴.

محمدی یگانه، محمد؛ چراغی، مهدی و ولانی، محمد (۱۳۹۲). نقش گردشگری مذهبی در توسعه روستایی، با تأکید بر کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی مطالعه موردی: روستای قیچاق شهرستان میاندوآب. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۳ (۳۰)، ۲۵-۷.

مزیدی، هاجر و زینتی فخرآباد، حسین. (۱۴۰۲). بررسی و تحلیل تأثیرات گردشگری روستایی بر معیشت پایدار روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای وامان و کاشیدار شهرستان آزادشهر). گردشگری و اوقات فراغت، ۸ (۱۵)، ۲۰-۱.

موسوی، میرنجنف؛ کبیری، افشار و تقیلو، علی اکبر (۱۳۹۲). تحلیل تطبیقی فازی سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی، مورد شناسی: روستاهای شهرستان میاندوآب. جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، ۳ (۷)، ۲۰-۱.

ولاشجردی فراهانی، راضیه؛ پورطاهری، مهدی و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۹۸). شناسایی و ارزیابی شاخص‌های سنجش کیفیت محیط روستاهای هدف گردشگری: مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان تهران. گردشگری و توسعه، ۸ (۱)، ۲۹۸-۲۷۶.

ویسی، فرزاد و نیکخواه، چنور. (۱۳۹۷). واکوی نقش گردشگری در معیشت و پایداری معیشتی خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: بخش اورامان سروآباد). جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۲ (۶۶)، ۳۴۸-۳۲۹.

Aazami, M., & Shanazi, K. (2020). Tourism wetlands and rural sustainable livelihood: The case from Iran. Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 30, June 2020. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2020.100284>.

Alcantara, rcd (2024). Making tourism livelihoods sustainable: an assesment of community livelihood assets as impacted by COVID-19 Pandemic. International conference on responsible tourism and hostility. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 1366 (2024). Pages: 1–10.

Ashley, C. (2000). The Impacts of Tourism on Rural Livelihoods: Namibia's Experience, Overseas Development Institute, Portland House, and Stag Place, London. SW1E 5DP.

Bires, Z. & Raj, S. (2020). Tourism as a pathway to livelihood diversification: Evidence from biosphere reserves, Ethiopia. Tourism Management. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104159>.

Cavalleri, S.A. E., Tanwattana, P., & Grünbühel, C.M. (2022). Systemizing a rural livelihood diversification framework

- [for sustainable community-based agritourism: A participatory approach to ensure resilience](#). This article was submitted to Land, Livelihoods and Food Security, a section of the journal *Frontiers in Sustainable Food Systems*. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2022.993892>.
- Chau, T.M. (2021). [Sustainable Livelihoods Associated with Tourism in The Cam Mountain Tourist Area an Giang Province, Vietnam](#). *European Journal of Social Sciences Studies*, 6, (4). <https://doi.org/10.46827/ejsss.v6i4.1093>.
- DFID. (1999). [Sustainable livelihoods guidance sheets](#). London, UK: DFID.
- Ellis, F. (2000). [Rural livelihoods and diversity in developing countries](#). Oxford; New York, NY: Oxford University Press.
- Foucat, V. S. Á., Fernández, D. R., & Carolina N. (2021). [Determinants of Livelihood Diversification: The Case of Community-Based Ecotourism in Oaxaca, Mexico](#). *Sustainability* 2021, 13, 11371. <https://doi.org/10.3390/su132011371>.
- Ghasemi Vasmejani, A., Afrakhteh, H., Azizpour, F., & Rezaee, N. (2023). [Tourism Impact on Livelihood Assets of Tourism Villages \(Case Study: Rural Areas of Rudsar, North of Iran\)](#). *Journal of Sustainable Rural Development*, 7(1), 17-30. <https://doi.org/10.22034/jsrd.2023.177080>.
- Gibbens, M., Cilliers, J. (2022). [ECD centres as change catalysts in sustainable rural livelihood development: Griekwastad, South Africa, as case study](#). *Environ Dev Sustain* 25, 8857–8875 (2023). <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02333-3>.
- Jamal, S., Ghosh, A., Hazarika, R., & Sen, A. (2022). [Livelihood, Conflict and Tourism: An Assessment of Livelihood Impact in Sundarbans, West Bengal](#). *international Journal of Geoheritage & Parks*. Posted: 4 Feb 2022. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4025930>.
- Kiconco, M., Alinda, K., Mwebaza, S. and Ssemata, R. (2025). [Livelihood strategies for achieving sustainable livelihood outcomes among communities near national parks in Uganda: a study of tourism-related and non-tourism-related approaches](#). *Tourism Critiques*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/TRC-09-2024-0052>.
- Kimbu, A. N., Booyens, I., & Winchenbach, A. (2022). [Livelihood Diversification Through Tourism: Identity, Well-being, and Potential in Rural Coastal Communities](#). *Tourism Review International*, 26, Number 1, 2022, Pages: 25-40 (16). <https://doi.org/10.3727/154427221X16245632411854>.
- Kuuder, C.-J.W. (2021). [Tourism as a Pathway to Rural Livelihood Diversification: A Study of Mognori Ecovillage in the Savannah Region of Ghana, Ghana](#) *J. Dev. Stud.* 2021, 18, Pages: 49–71. DOI:10.4314/gjds.v18i1.3.
- Li, H., Nijkamp, P., Xie, X., & Jingjing, L. (2020). [A New Livelihood Sustainability Index for Rural Revitalization Assessment—A Modelling Study on Smart Tourism Specialization in China](#). *Sustainability* 2020, 12(8), 3148; <https://doi.org/10.3390/su12083148>.
- Liou, J., Tsai, H., Chieh, Y., Rong, H., & Hshiang, G. (2011): [A modified VIKOR multiplecriteria decision method for improving domestic airlines service quality](#), *Journal of Air Transport Management*, Pages: 57-61.
- Ma, X., Wang, R., Dai, M., & Yanghong, O. (2020). [The influence of culture on the sustainable livelihoods of households in rural tourism destinations](#). November 2020, *Journal of Sustainable Tourism* 29(1):1-18. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1826497>.
- Mohammed Ali, D., & Osumanu, K.I. (2022). [Ecotourism and Rural Livelihood Nexus: An Assessment of the Wechiau Community Hippo Sanctuary Reserve](#). *European Journal of Development Studies*. Vol 2, Issue 3, May 12, 2022. 18-26. <https://DOI:10.24018/ejdevelop.2022.2.3.99>.
- Paiano, A., & Bhuiyan, M. A., & Lagioia, G., Crovella, T. (2024). ["Sustainable Livelihoods and Tourism: An Overview of the Nexus in Developing Countries," Springer Books](#), in: Thomas Walker & Ender Demir & Gabrielle Machnik-Kekesi & Victoria Kelly (ed.), [Sustainable Tourism](#), chapter 3, pages 33-58, Springer.
- Ramaano, A. I. (2022). [Nature and Impacts of Tourism Development Facilities and Activities on the Livelihoods of Communities in Musina Municipality](#). *Tourism Planning & Development*. 20, (2023), Issue 4. <https://doi.org/10.1080/21568316.2022.2115124>. Pages: 696-720.
- Rashid, T. (2020). [Local Community and Policy Maker Perspectives on Sustainable Livelihoods, Tourism, Environment, and Waste Management in Siem Reap/Angkor Cambodia](#). *International Journal of Asia-Pacific Studies*, 16(1), 1-37. Article 1. <https://doi.org/10.21315/IJAPS2020.16.1.1>
- Rynjah, M.R., and Sailo, G. L. (2021). [Ecotourism and Rural Livelihood Opportunities in East Khasi Hills District, Meghalaya](#). *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*, <https://doi.org/10.36713/epra6958>.
- Serrat, Olivier (2017). [The Sustainable Livelihoods Approach](#). In book: [Knowledge Solutions](#) (pp.21-26). DOI:10.1007/978-981-10-0983-9\_5.
- Su, Z., Aaron, J. R., Guan, Y., & Wang, H. (2019). [Sustainable Livelihood Capital and Strategy in Rural Tourism Households: A Seasonality Perspective](#). *Sustainability* 2019, 11(18), 4833. <https://doi.org/10.3390/su11184833>.
- Shen, F. (2009). [Tourism and sustainable livelihoods approach: application within the Chinese context](#), a thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy at Lincoln University.
- Traian, C. L. (2019). [Tourism as a livelihood diversification strategy among Sámi indigenous people in northern Sweden](#). Published online: 02 May 2019, Pages 75-92. <https://doi.org/10.1080/08003831.2019.1603009>.
- Woyesa, Ta., & Kumar, S. (2021). [Potential of coffee tourism for rural development in Ethiopia: a sustainable livelihood](#)

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۷-۱۵۶، بهار و تابستان ۱۴۰۴

[approach](#). January 2021, Environment Development and Sustainability 23(6). <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00610-7>.

Yu, P., Zhang, J., Wang, Y., Wang, C., & Zhang, H. (2020). [Can tourism development enhance livelihood assets of rural households? Evidence from Huangshan National Park adjacent communities, China](#). Science of The Total Environment. 748, 15 December 2020. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.141099>.